

Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Κατεύθυνση Μουσικών Επιστημών-Μουσική Παιδαγωγική και Ψυχολογία της Μουσικής

Πτυχιακή εργασία «Σύγχρονες τάσεις στη Μουσική Παιδαγωγική»

Θέμα: *Το τραγούδι ως παιδαγωγικό εργαλείο στις Ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού*

Φοιτήτρια: Κλεονίκη Σοφία Κωνσταντάκου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: κ. Ζωή Διονυσίου

Κέρκυρα 2018

Περίληψη

Το Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού είναι μία εξωσχολική, εθελοντική, μη κυβερνητική οργάνωση με παιδαγωγικό χαρακτήρα. Το τραγούδι είναι η κύρια μουσική δραστηριότητα που πραγματοποιείται στις Ομάδες του. Παράλληλα, αποτελεί ένα από τα μέσα για την επίτευξη των στόχων του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος, το οποίο εστιάζει στην αγωγή του παιδιού μέσα από το ίδιο το παιδί, δηλαδή, τα παιδιά συνεργάζονται, δημιουργούν, αποφασίζουν, υλοποιούν και αξιολογούν μέσω της αυτοδιοίκησης (Οργανισμός ΣΕΟ, 2007).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, έχει δημιουργηθεί ένα ρεπερτόριο Οδηγικών τραγουδιών τα οποία διαχρονικά περνούν από γενιά σε γενιά και παραμένουν κοινό σημείο αναφοράς για κάθε μέλος του Οδηγισμού. Οι Ομάδες τραγουδούν σε κάθε Οδηγικό γεγονός και είναι αυτό που χαρακτηρίζει διάφορες πτυχές της Οδηγικής ζωής. Οι μουσικοί στόχοι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, περιορίζονται στην εκμάθηση των στίχων, της μελωδίας και στην κίνηση, χωρίς αυστηρότητα, γιατί σκοπός είναι το ομαδικό τραγούδι και τα εκπαιδευτικά οφέλη που μπορούν να αποκομίσουν από αυτό τα μέλη των ομάδων. Επίσης, το τραγούδι εδώ συμβάλλει σε τομείς όπως το δέσιμο ομάδας, τη χαλάρωση, την εκτόνωση, την κίνηση, τη δημιουργικότητα, την έκφραση, το παιχνίδι κ.ά. Ταυτόχρονα, είναι ένα εργαλείο μάθησης ευχάριστο, πρακτικό, βιωματικό και προσιτό για παιδιά και ενήλικες.

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο α) να διερευνηθεί και να μελετηθεί το τραγούδι ως παιδαγωγικό εργαλείο του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος, β) να εντοπιστούν και να επισημανθούν ο ρόλος, η σημασία και τα οφέλη του σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο, καθώς και οι τυχόν δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα Στελέχη σχετικά με αυτό, γ) να δοθεί αφορμή για την ανάδειξη και την καλύτερη αξιοποίηση του τραγουδιού ως παιδαγωγικό εργαλείο στις Ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού.

Λέξεις κλειδιά: Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού, Οδηγικά τραγούδια, ομαδικό τραγούδι, παιχνιδοτραγούδα

Εισαγωγή

Εδώ και αρκετά χρόνια, ο Οδηγισμός έχει καθιερωθεί και αναγνωριστεί ως μία δραστηριότητα για τα παιδιά και τους ενήλικες, η οποία παρέχει εκπαιδευτικά προγράμματα ειδικά σχεδιασμένα για κάθε ηλικία, προκειμένου να συμβαδίζουν με τις προσωπικές ή κοινωνικές ανάγκες του σήμερα. Τα προγράμματα αυτά υλοποιούνται ποικιλοτρόπως, βασισμένα στη σύγχρονη παιδαγωγική. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το τραγούδι λειτουργεί ως μέσο για την επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων.

Παράλληλα, έχει δημιουργηθεί ένα εύρος τραγουδιών, που αποτελούν το Οδηγικό ρεπερτόριο, και απαρτίζουν κάθε Οδηγικό γεγονός. Η βιβλιογραφία που υπάρχει αναφορικά με το τραγούδι στις ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού, περιορίζεται στα εκπαιδευτικά βοηθήματα στελεχών και παιδιών, τα οποία τους συμβουλεύουν για τη χρήση και το ρόλο του τραγουδιού.

Η παρούσα εργασία στο πρώτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην ιστορία του Οδηγισμού, καθώς και στο ρόλο και τη σημασία του Οδηγικού τραγουδιού. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνονται αναφορές από τη γενική βιβλιογραφία και παρουσιάζονται μουσικοπαιδαγωγικές δραστηριότητες για ορισμένα Οδηγικά τραγούδια. Ακολουθούν στο τρίτο κεφάλαιο τα αποτελέσματα τις έρευνας ερωτηματολογίου, αλλά και τα θέματα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις που πάρθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας. Κλείνοντας, καταγράφονται τα συμπεράσματα της έρευνας.

Ο Οδηγισμός και το Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα

Ο Οδηγισμός είναι μία παγκόσμια, αυτόνομη, ανεξάρτητη οργάνωση που αφορά παιδιά και νέους. Ιδρυτής του υπήρξε ο Λόρδος Robert Baden-Powell (1857-1941), ο οποίος το 1907 είχε ιδρύσει τον Προσκοπισμό για τα αγόρια. Το 1910, και ύστερα από παρότρυνση κοριτσιών Προσκόπων, ιδρύεται επίσημα και καθιερώνεται ο Οδηγισμός για τα κορίτσια από την αδερφή του, Agnes Baden-Powell, στην Αγγλία. Το 1912, ο Robert Baden-Powell παντρεύεται την Olave Saint-Claire Soames, η οποία ανέλαβε ενεργό ρόλο στον Οδηγισμό, αποκτώντας έτσι τον τίτλο της Αρχιοδηγού. Πλέον, ο οδηγισμός απευθύνεται σε κορίτσια και σε αγόρια και αριθμεί περίπου 10.000.000 μέλη σε 150 χώρες παγκοσμίως (Our history, χ.χ.).

Το Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού, γνωστό και ως ΣΕΟ, ιδρύεται επίσημα το 1932 από την Ειρήνη Καλλιγά, με έδρα του την Αθήνα. Από τότε μέχρι και σήμερα, σε πάνω από 100 πόλεις της Ελλάδας, έχουν δημιουργηθεί Οδηγικές ομάδες με μέλη τους παιδιά και ενήλικες. Είναι μέλος της παγκόσμιας οργάνωσης κοριτσιών Οδηγών και Προσκόπων (WAGGGS)¹. Το ΣΕΟ είναι μία εξωσχολική, εθελοντική, μη κυβερνητική οργάνωση, και κύριος στόχος του, μέσα από τις δράσεις του, είναι η διαπαιδαγώγηση παιδιών και εφήβων, προκειμένου να γίνουν ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες, ικανοί να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο για τη δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου. Τα ανήλικα μέλη του χωρίζονται σε τέσσερις ηλικιακές ομάδες: τα Αστέρια με παιδιά 5-7 ετών, τα Πουλιά με παιδιά 7-11 ετών, οι Οδηγοί με παιδιά 11-14 ετών και οι Μεγάλοι Οδηγοί με νέους 14-17 ετών. Τα ενήλικα μέλη συμμετέχουν ως συντονιστές των ομάδων- «Στελέχη» και συγκροτούν τα αρχηγεία. Ο καθένας μπορεί να γίνει μέλος με τη συγκατάθεσή του χωρίς καμία διάκριση (Σχετικά με το ΣΕΟ, χ.χ.). Παράλληλα, από το 1950, λειτουργούν και οι Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία, οι οποίες απευθύνονται σε άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχικές διαταραχές ή σωματικές και νοητικές αναπηρίες. Αρχικός στόχος των Ομάδων αυτών, υπήρξε η αποϊδρυματοποίηση των ατόμων αυτών και ταυτόχρονα το έναυσμα τους για κοινωνικοποίηση. Σήμερα, υπάρχουν εννιά Ομάδες σε Αθήνα, Καλαμάτα, Σάμο και Ηράκλειο, με περίπου 150 νέους και νέες. Οι ηλικίες τους είναι από 14 έως 35 ετών, καθώς δεν υπάρχει ο ηλικιακός διαχωρισμός σε αυτή την περίπτωση.

Το Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα αποτελείται από ένα σύνολο δραστηριοτήτων, οι οποίες συμβάλλουν στην αγωγή του παιδιού μέσα από το ίδιο το παιδί. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά συνεργάζονται, δημιουργούν, αποφασίζουν, υλοποιούν και αξιολογούν μέσω της αυτοδιοίκησης. Οι άξονες του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος είναι οι εξής:

Προσωπική Ανάπτυξη: Δράσεις που συνδράμουν στην επικείμενη ψυχική, σωματική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών.

Κοινωνική Προσφορά/Συμμετοχή: Δράσεις με σκοπό την κοινωνική ευαισθητοποίηση, την προσφορά και την ενεργή συμμετοχή στο κοινωνικό σύνολο.

Ζωή στη Φύση: Δράσεις που ενεργοποιούν την περιβαλλοντική συνείδηση, την αγάπη και το σεβασμό για το περιβάλλον.

Με βάση τους παραπάνω άξονες και με την εφαρμογή της βιωματικής εκπαίδευσης, ο οδηγισμός προσφέρει ένα ολοκληρωμένο, πλούσιο και καλά δομημένο παιδαγωγικό πρόγραμμα. Οι συγκεντρώσεις των παιδιών είναι εβδομαδιαίες και διαρκούν δύο ώρες για τα Πουλιά, Οδηγούς και Μεγάλους Οδηγούς, ενώ μία ώρα και τριάντα λεπτά για τα Αστέρια.

Τα μέσα που χρησιμοποιεί ο οδηγισμός για την επίτευξη αυτού του προγράμματος σύμφωνα με τον Οργανισμό (2007) του είναι:

- Παιδαγωγικά προγράμματα, μελετημένα ειδικά για κάθε ηλικία
- Δραστηριότητες που επιλέγουν /προτείνουν τα ίδια τα παιδιά
- Αλληλεπίδραση μεταξύ της Οδηγικής Ομάδας και του κοινωνικού συνόλου
- Παγκοσμιότητα του κινήματος
- Παιχνίδι και τραγούδι
- Παρέα-συντροφιά
- Υπευθυνότητα και πρωτοβουλία

---

1 World Association of Girl Guides and Girl Scouts

Όλα τα παραπάνω χρησιμοποιούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε τα παιδιά, μέσα από τη ζωή στην ομάδα, να καταφέρουν την επίτευξη του αρχικού σκοπού του Οδηγισμού. Παράλληλα, σε κάθε δράση σκοπός του προγράμματος είναι να δοθούν ευκαιρίες για γνώση, έκφραση, παιχνίδι, περιπέτεια, πρωτοβουλία και συνεργασία (Οργανισμός ΣΕΟ, 2007).

Στις Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία εφαρμόζεται κανονικά το Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα, αλλά τροποποιημένο, προκειμένου να συμβαδίζει στις ανάγκες και στις δυνατότητες των μελών τους. Ωστόσο, η αυτοδιοίκηση είναι πιο περιορισμένη, καθώς εφαρμόζεται σε τέτοιο βαθμό, ανάλογα με τις ικανότητες και δυνατότητες των μελών.

Ο ρόλος και η σημασία του τραγουδιού στο Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα

Η μουσική και οι μουσικές δραστηριότητες αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος και ευχάριστο μέσο για την υλοποίηση των στόχων του. Πιο συχνά, συναντάμε ως μουσική δραστηριότητα το τραγούδι και την κίνηση. Τα Οδηγικά τραγούδια έχουν κεντρικό ρόλο τόσο στην εβδομαδιαία συγκέντρωση, όσο και στην κατασκήνωση-εκδρομή, στις τελετές και στην Ατομική Πρόοδο (δραστηριότητες που ανήκουν στην προσωπική ανάπτυξη παιδιών και στελεχών). Επιπλέον, η κραυγή², τα σήματα μορς³ και τα σφυρίγματα⁴ αποτελούν κατηγορίες ηχητικών σημάτων⁵ και δε λείπουν από το Οδηγικό Πρόγραμμα.

Τα Οδηγικά τραγούδια είναι ομαδικά και μονοφωνικά. Το έναυσμα για να τραγουδήσει η ομάδα δίνεται από ένα μέλος της, το οποίο τραγουδάει τον πρώτο στίχο του τραγουδιού κι έπειτα προσθέτει στο τέλος το *δυόμιση-τρία*, ως σήμα για να ξεκινήσουν και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας να τραγουδούν. Συχνά, η ομάδα όταν τραγουδάει βρίσκεται σε κύκλο. Στα τραγούδια παρατηρείται κυρίως επαναλαμβανόμενη μελωδία και μόνο οι στίχοι αλλάζουν από στροφή σε στροφή. Σύμφωνα με τα βοηθήματα των στελεχών των Κλάδων, στο τραγούδι-παιχνίδι θα πρέπει να αφιερώνονται έως 15-20 λεπτά της συγκέντρωσης. Επίσης, ένα τραγούδι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως άνοιγμα ή κλείσιμο της συγκέντρωσης, έκτακτα όταν η ομάδα το επιθυμεί, αλλά και ως μεταβατικό μέσο από το ένα μέρος της συγκέντρωσης στο επόμενο (Εξάντας, 2008). Συνήθως, τα τραγούδια που θα χρησιμοποιηθούν σε μία συγκέντρωση έχουν αποφασιστεί στην προετοιμασία της, καθώς πολλές φορές εξυπηρετούν ανάγκες όπως αλλαγή κλίματος, εκτόνωση, εισαγωγή σε κάποιο θέμα. Βέβαια, κάθε ομάδα μπορεί να δημιουργήσει και δικά της. Επιπλέον, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο ορισμένες συγκεντρώσεις να έχουν κεντρική ιδέα που να αφορά τη μουσική σε πιο γενικό πλαίσιο κι έτσι αφιερώνεται περισσότερος χρόνος σε μουσικές δραστηριότητες.

Στις Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία τα παιδιά τραγουδούν το ίδιο ρεπερτόριο, αλλά με τη βοήθεια περισσότερων επαναλήψεων και οδηγιών.

«Όταν τραγουδάει η ομάδα, τα παιδιά κάνουν επαναλαμβανόμενες κινήσεις για να δείξουν τη χαρά τους ή χτυπάνε παλαμάκια, ενώ κάποιοι πάνω στον ενθουσιασμό τους μπορεί να τραγουδήσουν τους στίχους πιο γρήγορα από τους υπόλοιπους. Σε περίπτωση που τους δυσκολεύει η μελωδία, κρατούν ισοκράτη και τραγουδούν τα στελέχη τη μελωδία. Στα τραγούδια που συνδυάζουν και κίνηση, τα παιδιά τραγουδούν αργά και συλλαβιστά, καθώς δεν μπορούν όλοι να ακολουθήσουν το ρυθμό. Υπήρχαν παιδιά που δε μιλούσαν στην ομάδα και μετά, μέσω του τραγουδιού, άρχισαν να μιλούν.»
(Ιφιγένεια)

2 Σύνθημα που συνηθίζεται να δημιουργείται από τις ομάδες ως σήμα κατατεθέν τους. Οι ομάδες τη λένε φωναχτά, ρυθμικά και σπάνια μελωδικά. Η κραυγή χρησιμοποιείται για την εμπύχωση και για το δέσιμο της ομάδας.

3 Τα σήματα Μορς είναι μία μορφή επικοινωνίας, σχηματίζοντας την αλφάβητο με τελεία ή παύλα και διάφορους συνδυασμούς τους. Το σύντομο σφύριγμα είναι η τελεία και το παρατεταμένο η παύλα. Ανασύρθηκε στις 26/08/2018 από <http://www.seo.gr/LH2UpLoads/ItemsContent/4317/4317>.

4 Τα σφυρίγματα υπάρχουν σε περιπτώσεις που πρέπει να συντονιστεί ένα μεγάλο σύνολο ατόμων. Κάθε τρόπος σφυρίγματος δηλώνει κάτι, δηλαδή το σφύριγμα για φαγητό διαφέρει από το σφύριγμα για την υποστολή της σημαίας.

5 Ήχοι που δίνουν συγκεκριμένες πληροφορίες. Ανασύρθηκε στις 26/08/2018 από <http://akouse.gr/wp/wp-content/uploads/2015/11/akouseOrologia>.

Σε όλες τις Ομάδες του Οδηγισμού το τραγούδι λειτουργεί ως πηγή ενότητας κι έκφρασης. Επίσης, μπορεί να σταθεί κι ως αφορμή για να επαναφέρει κανείς στο νου αναμνήσεις από προηγούμενες οδηγικές εμπειρίες. Μέσα από το τραγούδι, η ομάδα ενδυναμώνεται, εκφράζεται, ηρεμεί, διασκεδάζει, εκτονώνεται, αλληλεπιδρά και εκπαιδεύεται. Ο καθένας ενθαρρύνεται να συμμετέχει ακόμη κι αν δε διαθέτει εξαιρετική φωνή ή δε γνωρίζει τους στίχους. Σκοπός γίνεται το να τραγουδήσουμε μαζί. Ωστόσο, δίνεται σημασία στο να υπάρξει συντονισμένο και συγχρονισμένο τραγούδι και στο να μην υπάρχουν δυνατές φωνές που θα ξεχωρίζουν από την ομάδα.

«Δε λέμε «Κάνουμε ησυχία», η ησυχία θα έρθει μέσω του τραγουδιού γιατί ένα τραγούδι μπορεί να μας φέρει ότι ζητάμε σε κάθε στιγμή. Οι ομάδες που δεν τραγουδάνε είναι λιγότερο ενωμένες από αυτές που τραγουδάνε.» (Κατερίνα)

«Είναι ένα εργαλείο με το οποίο μπορείς να καταφέρεις πολλά. Εναλλαγή στο πρόγραμμα της συγκέντρωσης, συσχέτιση με το θέμα της Κεντρική Ιδέας...αλλά και πράγματα που θα έλεγες σε δέκα λεπτά, τα λες με ένα τραγούδι αντί αυτού.» (Ισμήνη)

«Το Οδηγικό τραγούδι δεν είναι μόνο για τους καλλίφωνους. Αντίθετα, είναι μια ακόμη ευκαιρία να είμαστε όλοι μαζί, να διασκεδάσουμε, να εκφραστούμε και να συνειδητοποιήσουμε ότι αποτελούμε μέλος της Ομάδας.» (Οδηγός για: Τραγούδι, Ψυχαγωγία-Εργαλείο Στελεχών Κλάδου Οδηγών, 2016)

Στις κατασκηνώσεις, οι οποίες αποτελούν επιστέγασμα κάθε Οδηγικής χρονιάς, το τραγούδι παραμένει εξίσου σημαντικό και οι ομάδες τραγουδάνε σε κάθε ευκαιρία. Το ρεπερτόριο των τραγουδιών εμπλουτίζεται ακόμη περισσότερο, με τραγούδια που αφορούν την κατασκήνωση και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σ' αυτήν. Επιπλέον, συνηθίζεται να δημιουργείται κάθε φορά ένα νέο τραγούδι, χαρακτηριστικό της κάθε κατασκήνωσης. Το τραγούδι αυτό, τις περισσότερες φορές, δανείζεται μία γνωστή μελωδία και γράφονται νέοι στίχοι.

«Τα τραγούδια της κατασκήνωσης σου ζυπνάνε μνήμες από την παιδική σου ηλικία. Στην κατασκήνωση το τραγούδι είναι ακόμη πιο σημαντικό από τη συγκέντρωση. Είναι το κοινό χαρακτηριστικό από την πρώτη κι όλες μέρα. Όταν υπάρχουν πολλές ομάδες, τραγουδάμε για να εξοικειωθούμε μεταξύ μας, αλλά και με το χώρο. » (Ισμήνη)

Οι κατηγορίες των Οδηγικών τραγουδιών

Τα Οδηγικά τραγούδια, σύμφωνα με το βοήθημα κατασκηνωτή του Κλάδου Πουλιών (2015), έχουν κατηγοριοποιηθεί ως εξής: απλά τραγούδια, τραγούδια τελετών, κανόνες, για συγκεκριμένες στιγμές, από ξένες χώρες και με κινήσεις. Πιο γενικά, ως κριτήρια για αυτή την κατηγοριοποίηση έχουν τεθεί ο στίχος, η δομή και η κίνηση. Επιπλέον, κάθε τραγούδι δεν ανήκει απαραίτητα μόνο σε μία κατηγορία. Παρακάτω, γίνεται μια προσπάθεια για περιγραφή και ανάλυση αυτών των κατηγοριών.

Απλά τραγούδια: Τραγούδια που δε συνδυάζουν κίνηση και μπορούν να τραγουδηθούν σε κάθε στιγμή της συγκέντρωσης ή της κατασκήνωσης. Οι στίχοι τους μπορεί να περιγράφουν τη ζωή στην ομάδα ή την κατασκήνωση ή να αναφέρονται σε Οδηγικές έννοιες και ιδανικά. Επίσης, στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα τραγούδια που έχουν γραφτεί για κάθε κλάδο αποκλειστικά και αποτελούν το χαρακτηριστικό τους τραγούδι. Τέλος, εδώ βρίσκει καινείς και παιδικά τραγούδια από το γενικό παιδικό ρεπερτόριο.

Τραγούδια τελετών: Η τελετή αποτελεί σημαντικό γεγονός για την ομάδα, είτε αυτή πραγματοποιείται στη συγκέντρωση είτε στην κατασκήνωση (Οδηγός στην ομάδα, 2015). Μέσα σ' ένα εορταστικό κλίμα, η ομάδα τραγουδά συγκεκριμένα τραγούδια, τα οποία χρησιμοποιούνται

αποκλειστικά σε κάθε τελετή και όχι σε άλλες περιπτώσεις. Πιο αναλυτικά, στην τελετή της Υπόσχεσης⁶, η ομάδα θα τραγουδήσει το τραγούδι της Υπόσχεσης ή στην τελετή του Πετάγματος-Περάσματος⁷ το τραγούδι του Πετάγματος-Περάσματος αντίστοιχα. Μάλιστα, στον κλάδο Αστεριών η Υπόσχεση δίνεται τραγουδιστά. Επίσης, στην τελετή της Έπαρσης σημαίας, που γίνεται στην κατασκήνωση, η ομάδα τραγουδά αμέσως μετά την Έπαρση. Οι στίχοι σ' αυτή την κατηγορία τραγουδιών περιγράφουν το γεγονός της τελετής, αξίες και ιδανικά ή τα συναισθήματα που μπορεί να κυριαρχούν εκείνη τη στιγμή.

Κανόνες: Σύμφωνα με τον Michels (1995), κανόνες ονομάζονται «οι συνθέσεις στις οποίες η μία φωνή επαναλαμβάνεται με αυστηρή μίμηση από μια άλλη». Στη περίπτωση των οδηγικών κανόνων, ακολουθείτε αυτή η ιδέα, αλλά η μίμηση δεν παραμένει αυστηρή και η ομάδα χωρίζεται σε υποομάδες που όλες μιμούνται την ίδια φωνή και σπάνια κάποια άλλη. Επίσης, πέρα από την επανάληψη των στίχων, πολλές φορές γίνεται επανάληψη ρυθμικών μοτίβων ή εκφράσεων. Στους κανόνες προτείνεται να υπάρχει συντονιστής για να βοηθήσει τις υποομάδες στην έναρξη και στη λήξη (Οδηγός για: Τραγούδι, Ψυχαγωγία, 2016). Συνήθως, οι κανόνες αυτοί είναι κυκλικοί και λειτουργούν ως παιχνίδι, δηλαδή, όλη η ομάδα να καταφέρει να συνεργαστεί και να τον εκτελέσει σωστά μέχρι τη λήξη του.

Τραγούδια για συγκεκριμένες στιγμές (π.χ. πυρά, πορεία, αποχαιρετισμός, προσευχή κλπ): Τα τραγούδια αυτά συνηθίζεται να συντροφεύουν σημαντικά Οδηγικά γεγονότα, να τα περιγράφουν, να διαμορφώνουν το ψυχολογικό υπόβαθρο και να δίνουν μια ευχάριστη χροιά. Άλλες φορές, χρησιμοποιούνται αντί λόγου για να εκφράσουν μηνύματα όπως καλημέρα, καληνύχτα ή καλή όρεξη, ενώ άλλες για εμψύχωση όπως όταν π.χ. η ομάδα βρίσκεται σε πορεία στη φύση. Επιπλέον, η ομάδα μπορεί να τα τραγουδά σε στιγμές όπως το κλείσιμο της συγκέντρωσης ή μιας δράσης.

Από ξένες χώρες: Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τραγούδια που είτε έχουν μεταγλωτιστεί/μεταφραστεί είτε παραμένουν αναλόγια, όπως τραγουδιούνται στις χώρες από όπου προέρχονται. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις οι ομάδες χρησιμοποιούν και την ελληνική, αλλά και την ξένη εκδοχή.

Με κινήσεις: Σε πολλά από τα Οδηγικά τραγούδια περιλαμβάνονται και κινήσεις, κάνοντας τα έτσι πιο ευχάριστα σε παιδιά και ενήλικες. Οι κινήσεις αυτές μπορεί να είναι μιμητικές, να κρατούν το ρυθμό με body percussion ή να είναι πιο ελεύθερες. Όλη η ομάδα ακολουθεί τις ίδιες κινήσεις ταυτόχρονα ή τις επαναλαμβάνει μετά από το συντονιστή. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα παιχνιδοτράγουδα, δηλαδή τα τραγούδια που εμπεριέχουν και παιχνίδι (Διονυσίου, 2018). Η διαφορά των παιχνιδοτράγουδων, συγκριτικά με τα υπόλοιπα τραγούδια με κινήσεις, εντοπίζεται στη διατήρηση του παιγνιώδους χαρακτήρα, που εκφράζεται μέσω της κίνησης.

Το τραγούδι στην Ατομική Πρόοδο παιδιών και στελεχών

Η Ατομική Πρόοδος αποτελεί μία προσωπική επιλογή για παιδιά και στελέχη και απαιτεί ατομική προσπάθεια (Οδηγός στην ομάδα, 2015). Είναι ένα σύνολο δραστηριοτήτων, τις οποίες επιλέγει ο καθένας για να προετοιμάσει και να παρουσιάσει στην Ομάδα και έπειτα, αξιολογείται με βάση τα κριτήρια που έχει θέσει η Ομάδα. Οι δραστηριότητες, που αφορούν τα παιδιά, διαφέρουν και έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της ηλικίας του κάθε Κλάδου, ωστόσο, για τα παιδιά των Ομάδων Οδηγών με Αναπηρία δεν έχει καθιερωθεί. Η Ατομική Πρόοδος ανήκει στον ευρύτερο άξονα της Προσωπικής Ανάπτυξης. Παρακάτω παρουσιάζονται οι δραστηριότητες που αφορούν το τραγούδι και τις συναντάει κανείς στην Ατομική Πρόοδο παιδιών και στελεχών. Βέβαια, ανεξάρτητα από τις παρακάτω δραστηριότητες, το τραγούδι μπορεί να επιλεγεί ως μέσο για την παρουσίαση οποιασδήποτε δραστηριότητας.

Κλάδος Αστεριών: Στον Κλάδο Αστεριών η μοναδική δραστηριότητα, που αφορά το τραγούδι, είναι να τραγουδήσουν τα παιδιά τον Εθνικό μας Ύμνο με τον ανάλογο σεβασμό.

⁶ Τελετή στην οποία τα μέλη του Οδηγισμού αποδέχονται τις αξίες και τα ιδανικά του.

⁷ Τελετή στην οποία αλλάζουν τα παιδιά ηλικιακή ομάδα, δηλαδή Κλάδο.

(Βοήθημα Στελεχών Κλάδου Αστεριών, 2010)

Κλάδος Πουλιών: Τα Πουλιά μπορεί να επιλέξουν δραστηριότητες όπως, να ψάλλουν τα κάλαντα των Χριστουγέννων για φιλανθρωπικό σκοπό, να ξέρουν να τραγουδούν δύο δημοτικά τραγούδια, να ξέρουν τρία τραγούδια Ελλήνων συνθετών με στίχους Ελλήνων ποιητών, να φτιάξουν ένα τραγούδι ή κραυγή για την Ομάδα τους και να μπορούν να συντονίσουν ένα τραγούδι. Επιπλέον, υπάρχει και το «πτυχίο» *τραγουδιού*, στο οποίο τα παιδιά αφού το ολοκληρώσουν: 1) θα μπορούν να τραγουδούν σωστά δύο Οδηγικά τραγούδια και κανόνες, 2) θα έχουν συγκεντρώσει τα τραγούδια που τραγουδά η ομάδα, 3) θα τραγουδούν σωστά ένα δημοτικό κι ένα μοντέρνο τραγούδι, 4) θα έχουν μάθει ένα καινούριο τραγούδι στην υπόλοιπη ομάδα και 5) θα μπορούν να μιλήσουν για πέντε διαφορετικά είδη τραγουδιού και για ένα τραγουδιστή από το κάθε είδος. (Βήματα στον κόσμο, 2018)

Κλάδος Οδηγών: Αρχικά, τα παιδιά καλούνται να γράψουν νέους στίχους σε μία γνωστή μελωδία και να μάθουν να παίζουν σε μουσικό όργανο ένα γνωστό Οδηγικό τραγούδι. Στο δεύτερο επίπεδο της ατομικής τους προόδου, μπορούν να ασχοληθούν πιο εντατικά με το «πτυχίο» *τραγούδι* και να επιλέξουν δραστηριότητες όπως: 1) να γνωρίζουν τους όρους κουπλέ, ρεφρέν, σοπράνο, τενόρος, σόλο, 2) να τραγουδήσουν δύο τραγούδια που θα επιλέξουν με ή χωρίς τη συνοδεία μουσικού οργάνου, 3) να τραγουδήσουν τη δεύτερη φωνή σε κάποιο τραγούδι 4) να βρουν πληροφορίες για δυο αγαπημένους τους τραγουδιστές και το έργο τους, 5) να διδάξουν στην ομάδα ένα καινούριο τραγούδι και να συντονίσουν έναν κανόνα. (Κορυφές: Μονοπάτια-Πτυχία Κλάδου Οδηγών, 2008)

Κλάδος Μεγάλων Οδηγών: Οι νέοι μπορούν να διαλέξουν δραστηριότητες για να παρουσιάσουν όπως να μάθουν στην ομάδα τους και να τραγουδήσουν ένα τραγούδι με θετικό και διαχρονικό μήνυμα, να διδάξουν στην ομάδα ένα τραγούδι από άλλη χώρα, να βάλουν κινήσεις σε ένα τραγούδι και να το διδάξουν στην ομάδα, να γράψουν ένα τραγούδι και να δημιουργήσουν videoclip, να γράψουν το τραγούδι της ομάδας τους και να διοργανώσουν ένα πανηγύρι με παραδοσιακά τραγούδια. Στο επόμενο και πιο απαιτητικό στάδιο, οι νέοι που θα επιλέξουν την «ειδίκευση» *φίλου του τραγουδιού* θα πρέπει να: 1) καλλιεργήσουν τη φωνή τους και να αποκτήσουν γνώσεις ορθοφωνίας, 2) να αναλάβουν την ευθύνη του τετραδίου τραγουδιών και να το εμπλουτίσουν, 3) να διδάξουν στην ομάδα ένα δίφωνο τραγούδι, μία προσευχή και έναν κανόνα, 4) να οργανώσουν και να διευθύνουν μία Οδηγική χορωδία, 5) να παρουσιάσουν ένα τραγούδι με πρωτότυπο τρόπο, 6) να μάθουν για την εξέλιξη του τραγουδιού χρονικά, 7) να παρουσιάσουν στην ομάδα έναν παγκοσμίου φήμης τραγουδιστή, 8) να παρουσιάσουν στην ομάδα δημοτικά τραγούδια. (Προσανατολισμοί των Μεγάλων Οδηγών, 1998)

Στελέχη: Για τα Στελέχη οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες είναι όλες υποχρεωτικές, για όσους συμμετέχουν στην εκπαίδευση. Σχετικά με το τραγούδι, στόχος γίνεται η αξιοποίηση των τραγουδιών στο πρόγραμμα της ομάδας, η κατανόηση της αξίας του και η εκμάθηση νέων τραγουδιών. Οι δραστηριότητες που πρέπει να ακολουθήσουν τα στελέχη αφορούν το πώς τραγουδάμε σωστά στην ομάδα, πώς διδάσκουμε ένα νέο τραγούδι στην ομάδα, τι είναι κανόνας, η επιλογή τραγουδιών για συγκεκριμένες περιστάσεις και η εκμάθηση νέων τραγουδιών. (Γενική Εκπαίδευση, Βασική Εκπαίδευση: Εκπαιδευτικές Δραστηριότητες Στελεχών, 2016)

Η συμβολή του τραγουδιού στην ανάπτυξη των παιδιών.

Το τραγούδι έχει αναδειχθεί παγκοσμίως ως μορφή έκφρασης που συνδυάζει τη γλώσσα με τη μουσική. Τα παιδιά, καθώς τραγουδάνε, δηλώνουν την εξοικείωσή τους τόσο με τη μουσική όσο και με τη γλώσσα (Μακροπούλου & Βαρελάς, 2005). Άλλωστε, η φωνή είναι ένα μουσικό όργανο αρκετά οικείο στα παιδιά, διότι το γνωρίζουν από μικρή ηλικία (Σίμου, 2009). Σύμφωνα με τη Hallam (2010), η ενεργή ενασχόληση με τη μουσική επιφέρει σε παιδιά και νέους διανοητική, κοινωνική και προσωπική ανάπτυξη. Επιπλέον, η συμμετοχή τους σε μουσικές εμπειρίες όπως το τραγούδι δραστηριοποιεί διάφορες περιοχές του εγκεφάλου (Hallam, 2010), ενώ ταυτόχρονα, ενδυναμώνει τις σχέσεις μεταξύ αριστερού και δεξιού ημισφαιρίου (Pascale, 2005 στο Διονυσίου, 2015). Σαφώς, το τραγούδι είναι ικανό να συγκινήσει, να εκπαιδεύσει, να περιγράψει ιστορίες, να μεταδώσει ιδέες και πληροφορίες, αλλά και την πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου (Διονυσίου, 2015).

Το τραγούδι αποτελεί μέσο εκδήλωσης των παιδιών, που τους προσφέρει χαρά, ικανοποίηση, συναισθηματική εκτόνωση, ομαδική έκφραση και επικοινωνία (Καραδήμου-Λιάτσου, 2003). Ο Welch (2005b, 2014) υποστηρίζει ότι, για να πραγματοποιηθεί αυτό, το τραγούδι πρέπει να υποστηρίζεται από ένα ευχάριστο και υποστηρικτικό περιβάλλον, στο οποίο θα επικρατεί το παιχνίδι (Σίμου, 2009). Παράλληλα, παραμένει μία δημιουργική δραστηριότητα που βοηθάει στην ανάπτυξη των τραγουδιστικών ικανοτήτων, στον έλεγχο της αναπνοής και στην αποτελεσματική χρήση του λόγου, κατά τη διάρκεια της ομιλίας και του τραγουδιού (Welch, 1986 στο Σίμου, 2009), αλλά και στην αναγνώριση εκφραστικών δυνατοτήτων (Bannan, 1988 στο Σίμου, 2009). Επίσης, σε έρευνα που διεξήχθη από τους Clift και Hancox (2001), σε νεαρά παιδιά που συμμετείχαν σε χορωδία, παρατηρήθηκε ότι το τραγούδι συμβάλει ευεργετικά στην υγεία τους, κυρίως στη λειτουργία των πνευμόνων και του ανοσοποιητικού συστήματος, στην αναπνοή, στη βελτίωση της διάθεσης και στη μείωση του άγχους (Hallam, 2010). Σύμφωνα με τους Welch et al. (2014), το ομαδικό τραγούδι μπορεί να συμβάλει στην κοινωνική συνοχή, καθώς μέσα από αυτό η μάθηση, γίνεται συνεργατική, ικανοποιεί και είναι σημαντική, υποστηρίζεται από ομαδικά κίνητρα, κοινούς στόχους και προσδοκίες για ένα θετικό κοινό αποτέλεσμα.

Το μουσικό παιχνίδι και ο ρόλος του στην αγωγή των παιδιών

Το παιδί και το παιχνίδι είναι δύο όροι, οι οποίοι συμβαδίζουν και αλληλεπιδρούν (Κοκκίδου, 2015). Κύρια προϋπόθεση για την ενασχόληση των παιδιών με τη μουσική είναι η διαμόρφωση ενός χαρακτήρα παιχνιδιού (Καραδήμου-Λιάτσου, 2003). Μέσω του παιχνιδιού, τα παιδιά διασκεδάζουν, συνεργάζονται, κοινωνικοποιούνται, ενώ ταυτόχρονα, μαθαίνουν αβίαστα σε ένα πλαίσιο ευχάριστο, αλλά και αποτελεσματικό (Μακροπούλου & Βαρελάς, 2001). Επίσης, σύμφωνα με την Κοκκίδου (2015), το παιχνίδι μπορεί να συμβάλει στην απόκτηση εμπειριών, τη δημιουργικότητα, την επίλυση προβλημάτων, την ανάπτυξη των κοινωνικών ρόλων, τη δόμηση των γνώσεων, την εξοικείωση με πολιτισμικές αξίες, την ανακαλυπτική μάθηση και τη μάθηση μέσω της διερεύνησης.

Το μουσικό παιχνίδι, διατηρεί όλα τα παραπάνω, ενώ ταυτόχρονα συνδυάζει και μουσικά στοιχεία όπως π.χ. το τραγούδι ή το ρυθμό και την κίνηση. Πιο συγκεκριμένα, μέσω αυτού επιτυγχάνονται εκπαιδευτικοί στόχοι (Froebel, 1906 στο Κουτσοπιδου, 2009), αλλά επίσης, συναισθηματική, γνωστική (Vygotsky, 1933, Ριαζέτ, 1962 στο Κουτσοπιδου, 2009) και κινητική ανάπτυξη. Παράλληλα, μέσω των μουσικών παιχνιδιών τα παιδιά μπορούν να κατανοήσουν μουσικές έννοιες και να βελτιώσουν τη ρυθμική και τονική τους ικανότητα (Μακροπούλου & Βαρελάς, 2001). Τέλος, κατευθύνουν ή ακολουθούν την ομάδα και αποκτούν «μουσική επίγνωση των άλλων» (Κουτσοπιδου, 2009).

Παραδείγματα του μουσικού παιχνιδιού βρίσκει κανείς στα παιδικά παιχνιδιολαούδια, παραδοσιακά και μη (Μακροπούλου & Βαρελάς, 2001). Αναλυτικότερα, είναι τραγούδια που προέρχονται ή απευθύνονται σε παιδιά (Μακροπούλου & Βαρελάς, 2001· Διονυσίου, 2014), είναι

ομαδικά και συνοδεύονται από παιγνιώδη κίνηση (Διονυσίου, 2014). Τα παιχνιδοτράγουδα έχουν υπάρξει γνωστά από την αρχαιότητα και συνεχίζουν να παίζονται μέχρι και σήμερα, παραλλαγμένα και διαμορφωμένα στο σημερινό τρόπο ζωής. Έχουν παρατηρηθεί κοινά χαρακτηριστικά, όπως μελωδικά, υφολογικά μοτίβα και κανόνες, σε παιχνιδοτράγουδα από διαφορετικούς πολιτισμούς, πράγμα που επισημαίνει τη διαπολιτισμική διάσταση που κατέχει το παιδικό παιχνίδι (Μακροπούλου & Βαρελάς, 2005).

Τραγούδι και κίνηση

Σύμφωνα με τη Jean Blaydes Madigan η κίνηση έχει τη δυνατότητα να αναζωογονεί το σώμα και το πνεύμα, κάνοντας τα παιδιά να συμμετέχουν με περισσότερη χαρά στο μάθημα και ενεργοποιεί τον εγκέφαλο για να δεχθεί νέες πληροφορίες. Οι μαθητές δεν μπορούν να παραμείνουν κινητικά και διανοητικά αδρανείς για περισσότερα από 17 λεπτά (Κοκκίδου, 2014). Η ένταξη κινητικών δραστηριοτήτων, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, συμβάλλει στην αφομοίωση της νέας γνώσης και στη διατήρηση της συγκέντρωσης (Erlauer 2003, McLeod et al. 2003 στο Κοκκίδου, 2014). Οι κινήσεις που εστιάζουν στην ακρίβεια και την επιδεξιότητα προάγουν τη σύνθετη σκέψη και την ενεργητική μάθηση, ενώ οι αργές και ρυθμικές κινήσεις την ομαδικότητα και τη συνεργασία (Κοκκίδου, 2014). Η κίνηση είναι μία ελεύθερη δραστηριότητα που υπάρχει σε όλες τις πτυχές της ζωής των παιδιών (Μακροπούλου & Βαρελάς, 2001).

Το τραγούδι και η κίνηση είναι από τα κυριότερα μέσα για τη μουσική έκφραση των παιδιών (Σέργη, 2003). Η Campbell (2006) υποστηρίζει ότι η κίνηση βοηθά τα παιδιά να κατανοήσουν μουσικές έννοιες και διεγείρει τη μουσική σκέψη. Από μικρή κι όλες ηλικία, τα παιδιά κινούνται καθώς λένε τραγούδια που σχετίζονται με παιχνίδια και χορούς. Δάσκαλοι με χρόνια εμπειρία επισημαίνουν ότι, η κίνηση είναι το μέσο που θα οδηγήσει τους μαθητές στο να τραγουδούν και να εκτελούν όργανα με περισσότερη μουσικότητα, θα τους δώσει την ευκαιρία να κοινωνικοποιηθούν μέσω του τραγουδιού και να εκφραστούν. Έτσι, όταν τα παιδιά τραγουδούν ενεργοποιούν ταυτόχρονα την ακοή, την όραση και την κιναισθησία (Μακροπούλου & Βαρελάς, 2001). Στα τραγούδια η κίνηση που ακολουθούν τα παιδιά βασίζεται στο ρυθμό και τη μελωδία του τραγουδιού ή στο κείμενο του. Οι κινήσεις των παιδιών μπορεί να είναι α) βασικές κινήσεις, όπως παλαμάκια, περπάτημα ή τρέξιμο κλπ, β) ελεύθερη κίνηση, γ) μιμητικές κινήσεις, οι οποίες προέρχονται από τους στίχους του τραγουδιού (Σέργη, 2003).

Βασιζόμενος κανείς σε όλα τα παραπάνω στοιχεία που μας προσφέρει η βιβλιογραφία, συμπεραίνει ότι επί της ουσίας τα Οδηγικά τραγούδια έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν πολύπλευρα οφέλη σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο. Τα οφέλη αυτά πιθανότατα να μην έχουν αναγνωριστεί πλήρως από τα μέλη του Οδηγισμού και να χρειάζεται να γνωστοποιηθούν στα στελέχη, μέσω των εκπαιδεύσεών τους ή εκπαιδευτικού υλικού, προκειμένου να έχουν πλήρη επίγνωση αυτού του «παιδαγωγικού θησαυρού». Ο συνδυασμός τραγούδι-παιχνίδι-κίνηση υποδεικνύει ότι τραγούδι μπορεί να σταθεί επάξια ως κορμός του Οδηγικού Παιδαγωγικού Προγράμματος, διότι μπορεί να συνδυαστεί εύκολα και αποτελεσματικά με άλλες δραστηριότητες και μέσα.

Μαζί στους Μεγάλους Οδηγούς

Με ρω-τάς τι μπο-ρείς— στη ζω-ή σου να βρεις— που να

Δάχτυλα 1

Πόδια 2

Παλαμάκι 3

γι-νει για σέ-να ό-νει-ρο και σκο-πός πριν ο ή-λιος να δώ-σει θα σου

Με ρωτάς τι μπορείς
στη ζωή σου να βρεις
που να γίνει για σένα
όνειρο και σκοπός

Πριν ο ήλιος να δύσει
θα σου πω ποια είναι η λύση
με το χάραμα γίνεσαι Μεγάλος

Με ρωτάς τι 'ναι αυτό
που είναι πάντα σωστό
και μπορεί να σου δίνει
ηρεμία, χαρά

Πριν ο ήλιος να δύσει
θα σου πω ποια είναι η λύση
το μυστικό αν ψάχνεις
λέγεται προσφορά

7 πω ποια εί-ναι η λύ-ση με το— χά-ρα-μα γί-νε-σαι Με-γά-λος Οδη-γός Μα-ζί με δεσ-μούς γε-ρούς

11 Μα-ζί στους Με-γά-λους Ο-δη-γούς Μα-γούς

1. 2.

Στὴ Φωτιά μας

ΚΑΝΩΝ ΓΙΑ 4 ΦΩΝΕΣ

① ΜΕΤΡΙΑ

②

Στὴ φω- τιά μας, στὴ φω- τιά μας, πλησι.

③

ά- στε, πλησι. ά- στε στὸ σκο- τά- δι, στὸ σκο

④

τά- δι κίεϋ. τυ. χεῖς τρα. γου. δᾶ- τε. Στὴ φω-

Δραστηριότητα: επένδυση του κανόνα με κινήσεις (μιμητικές, νοηματική γλώσσα, περπάτημα στο χώρο, ελεύθερη κίνηση) και με αυτοσχέδια μουσικά όργανα, αφού πρώτα ενορχηστρωθεί.

Τὸ Ἀστεράκι

Πάν. τα ψη. λὰ σὰν κοι. τά. ζης

μέσ' στὸ σκο. τὰ δι δὰ δῆς ἔ. να μι. κρὸ ά. στε.

ρά- κι γιὰ νὰ ὀ. δη. γη. θῆς.

θὲ νὰ σοῦ δείχνῃ τὸ δρό. μο στὸ Νό. το καὶ στὸ Βορ.

ρᾶ, κί' ὄ. ταν τὸ δῆς μὴ φο. θᾶ- σαι,

ὀ. λα δὰ πᾶ. νε κα. λά. θάρ. ρος' ὀ. δη.

γέ μου, σφί. ζε τὴν καρ. διά,

πό. ρεῦ. δὺς τὸ δρό. μο δί- χως ᾶ. κε.

φιά. Κί' ὄ. ταν τὸ σκο. τὰ δι

γύ- ρω σου χα. δῆ, ἡ ζω. ἡ μπρο.

στά σου θὰ λάμ. πη χα. ρω. πῆ.

Γιό λα. ρι- ὀ Γιό λα. ρι.

ὀ Γιό λα. λα. ρι. α. λα- ὀ.

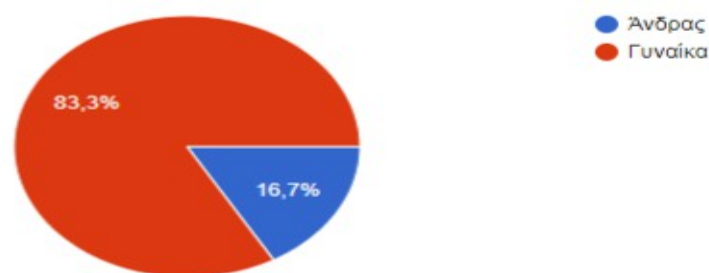
Δραστηριότητα: 1) Δημιουργία γραφικής παρτιτούρας. 2) Ακρόαση του τραγουδιού και μετά παρουσίαση με ζωγραφική. 3) Δημιουργία ηχοεικόνας.

Έρευνα Ερωτηματολογίου

Η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε και διανεμήθηκε ηλεκτρονικά μέσω Google Doc. Το ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε στους εν ενεργεία Αρχηγούς Ομάδων σε όλη την Ελλάδα. Στόχος του ερωτηματολογίου ήταν να διερευνήσει το ρόλο, τη σημασία και τα οφέλη των τραγουδιών και των παιχνιδιотράγουδων που χρησιμοποιούνται στις Ομάδες του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού. Το ερωτηματολόγιο ελέγχθηκε από την επιβλέπουσα καθηγήτρια και τη Γενική Έφορο του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού ως προς το περιεχόμενο και τη σαφήνεια. Τα αποτελέσματα αναλύθηκαν με Google Doc και Survey Monkey. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 2018 και συμμετείχαν 90 άτομα.

Αποτελέσματα της έρευνας

Φύλλο

Στο ερωτηματολόγιο απάντησαν 75 γυναίκες (83,3%) και 15 άνδρες (16,7%). Η πλειοψηφία των γυναικών στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αντικατοπτρίζει την πλειοψηφία των γυναικών που επικρατεί και στο Σωματείο.

Σε ποιόν κλάδο ανήκετε;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Κλάδος Αστεριών	11	22,20%
Κλάδος Πουλιών	32	35,60%
Κλάδος Οδηγών	20	28,90%
Κλάδος Μεγάλων Οδηγών	26	12,20%
Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία	1	1,10%
Σύνολο	90	100

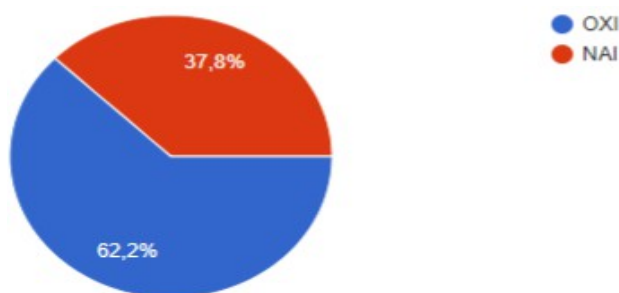
Όπως φαίνεται και στον παραπάνω πίνακα η πλειοψηφία των συμμετεχόντων προέρχεται από τον Κλάδο Πουλιών (35,6%), ακολουθούν ο Κλάδος Μεγάλων Οδηγών (28,9%), ο Κλάδος Οδηγών (22,2%) και ο Κλάδος Αστεριών (12,2%). Τέλος, το ποσοστό των Ομάδων Οδηγών με Αναπηρία ήταν μόλις 1,1%, παρόλο που υπάρχουν αρκετές ομάδες.

Πόσων ετών είστε;

	Συχνότητα	Ποσοστό
<21	16	17,80%
22-27	38	42,30%
28-35	13	14,40%
36-42	12	13,30%
43-60	11	12,20%
Σύνολο	90	100

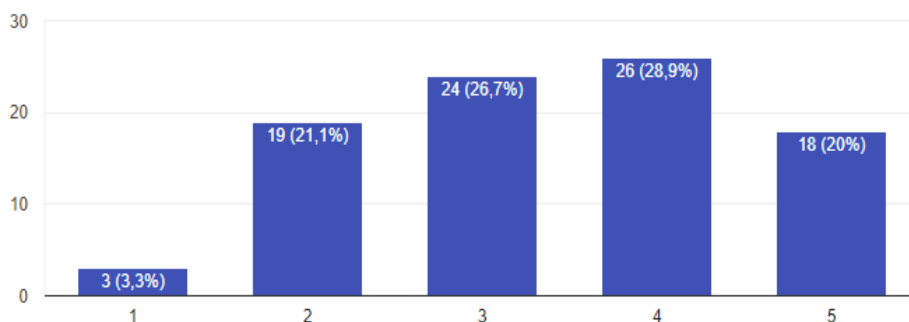
Η ηλικία των συμμετεχόντων κατά μεγάλη πλειοψηφία είναι τα 22-27 έτη (42,3%). Μετά, ακολουθούν οι νεότεροι μέχρι τα 21 έτη (17,8%) και οι 28-35 έτη (14,4%), οι 36-42 έτη (13,3%) και οι 43-60 έτη (12,2%). Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία έχουν και τη μικρότερη συμμετοχή στις ομάδες.

Έχετε κάποια τυπική μουσική εκπαίδευση;

Το 62,2% των Αρχηγών δεν έχει κάποια τυπική μουσική εκπαίδευση, ενώ το 37,8 % φαίνεται να έχει. Ως τυπική μουσική εκπαίδευση είχε οριστεί η φοίτηση σε ωδείο, η συμμετοχή σε φιλαρμονική, η συμμετοχή σε χορωδία, η εκτέλεση μουσικού οργάνου ή κάτι άλλο, το οποίο μπορούσαν να συμπληρώσουν οι συμμετέχοντες.

Πόσο συχνά τραγουδάτε με την ομάδα σας;

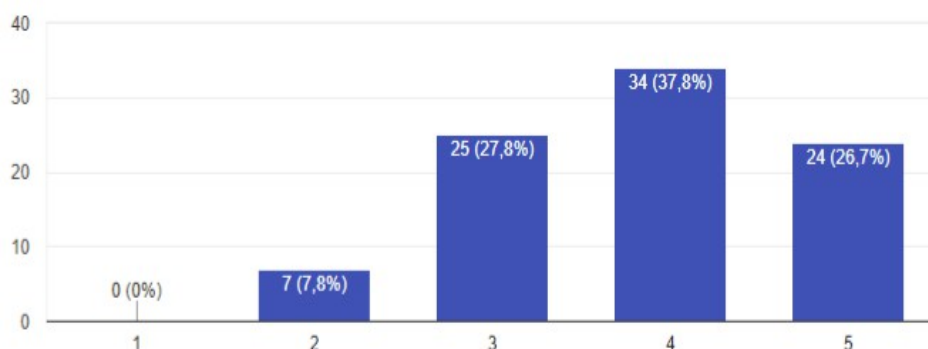

(1: καθόλου/ 5:πάντα-σε κάθε συγκέντρωση)

Το τραγούδι φαίνεται να υπάρχει σχεδόν σε κάθε εβδομαδιαία συγκέντρωση (28,9 %) για αρκετές ομάδες, ενώ πολλές είναι κι αυτές που τραγουδούν μερικές φορές (26, 7%). Ακολουθούν με σχεδόν ίδια ποσοστά οι ομάδες που τραγουδούν σπάνια (21,1%) και οι ομάδες που τραγουδούν σε κάθε συγκέντρωση (20%). Τέλος, σε πολύ μικρό βαθμό (3,3%) υπάρχουν ομάδες που δεν τραγουδούν

στις συγκεντρώσεις.

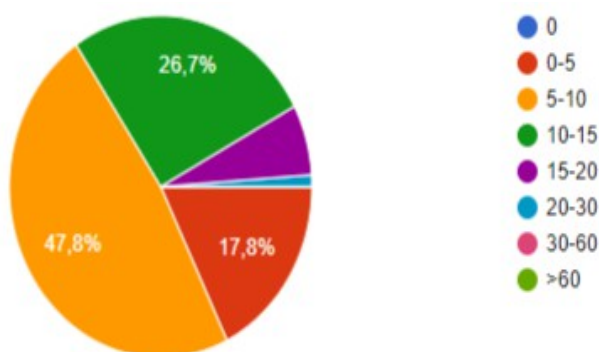
Πόσο συχνά παίζετε παιχνιδοτραγούδα με την ομάδα σας;

(1: καθόλου/ 5:πάντα-σε κάθε συγκέντρωση)

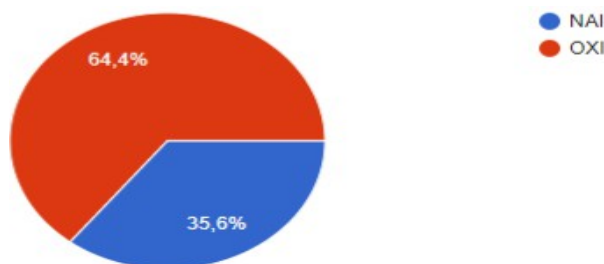
Όπως φαίνεται και στον παραπάνω πίνακα, οι ομάδες παίζουν παιχνιδοτραγούδα σχεδόν σε κάθε συγκέντρωση σύμφωνα με τις περισσότερες απαντήσεις (37, 8%). Σε μερικές συγκεντρώσεις παίζει παιχνιδοτραγούδα το 27, 8% και σε κάθε συγκέντρωση το 26,7%. Το 7,8% των ομάδων παίζει σπάνια.

Πόσα λεπτά από το πρόγραμμα της συγκέντρωσης αφιερώνετε σε τραγούδια ή παιχνιδοτραγούδα;

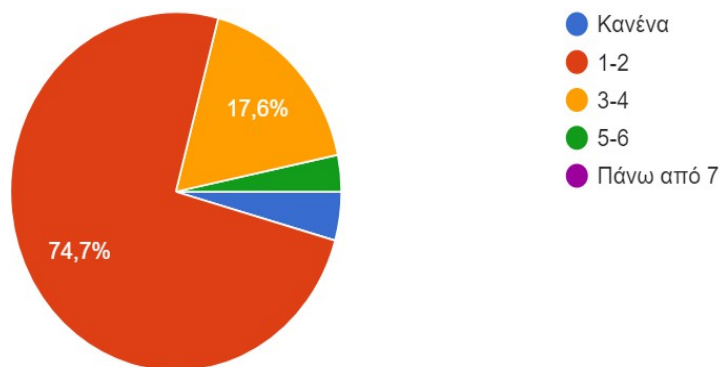
Ο χρόνος που αφιερώνεται σε τραγούδια ή παιχνιδοτραγούδα στις συγκεντρώσεις, κατά κύριο λόγο είναι 5-10 λεπτά (47,8%). Το 26,7% αφιερώνει 10-15 λεπτά και το 17,8% 0-5 λεπτά. Σε ποσοστό 6,7% αφιερώνονται 15-20 λεπτά, ενώ μόνο το 1% αφιερώνει 20-30 λεπτά.

Έχετε εντάξει στο πρόγραμμά σας άλλα τραγούδια ή παιχνιδοτραγούδα, εκτός από τα οδηγικά;

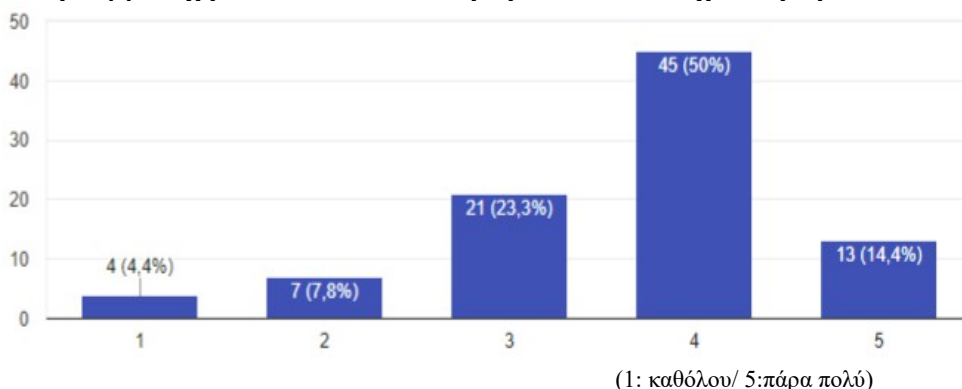
Οι περισσότερες ομάδες δεν έχουν εντάξει στο πρόγραμμά τους άλλα τραγούδια ή παιχνιδοτραγούδα (64,4%). Το 35,6% έχει εντάξει.

Πόσα τραγούδια ή παιχνιδοτράγουδα υπάρχουν σε κάθε συγκέντρωση;

Η πλειοψηφία των ομάδων έχουν 1-2 τραγούδια ή παιχνιδοτράγουδα σε κάθε συγκέντρωση (74,4%), ενώ το 17,6% των ομάδων έχει 3-4. Ακολουθούν με πολύ μικρά ποσοστά οι ομάδες που στο πρόγραμμά τους δεν υπάρχει κάποιο τραγούδι ή παιχνιδοτράγουδο (4,5%) και οι ομάδες που έχουν 5-6 σε κάθε συγκέντρωση (3,5%).

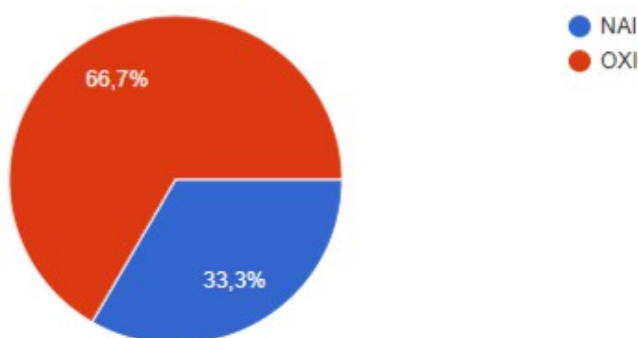
Πώς κρίνετε τη συμμετοχή των παιδιών στα τραγούδια και παιχνιδοτράγουδα;

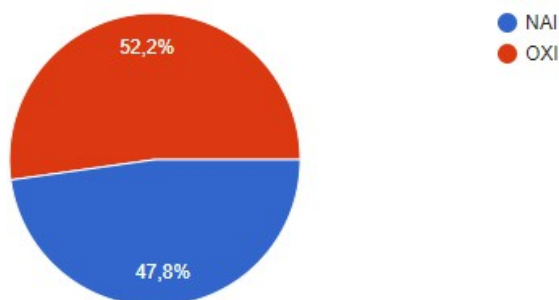
Τα περισσότερα παιδιά των ομάδων συμμετέχουν πολύ στα τραγούδια και παιχνιδοτράγουδα (50%). Το 23,3% των παιδιών συμμετέχει λίγο και το 14,4% πάρα πολύ. Τέλος, παρατηρήθηκε ότι το 7,8% είχε πολύ λίγη συμμετοχή και το 4,4% καθόλου.

Έχετε δημιουργήσει καινούρια τραγούδια ή παιχνιδοτράγουδα με την ομάδα σας;

Το 66,7% των ομάδων δεν έχουν δημιουργήσει νέα τραγούδια ή παιχνιδοτράγουδα και το 33,3% έχουν δημιουργήσει.

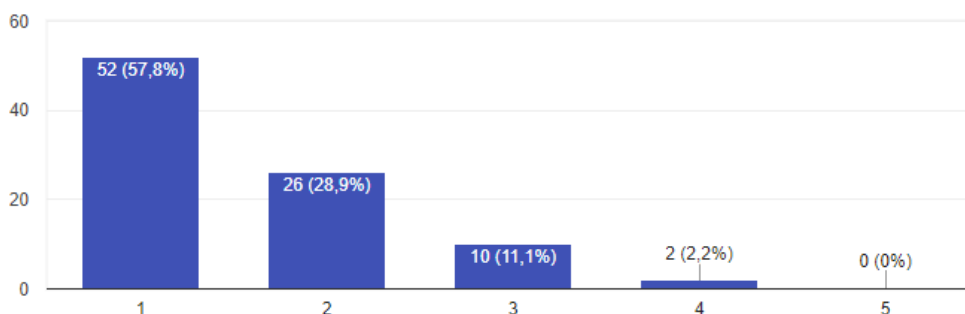

Έχετε εντάξει στο πρόγραμμα της ομάδας τραγούδια ή παιχνιδοτράγουδα από άλλες χώρες;

Σε ποσοστό 52,2% οι ομάδες δεν έχουν εντάξει στο πρόγραμμά τους κάποιο τραγούδι ή παιχνιδοτράγουδο από άλλες χώρες. Το 47,8% των ομάδων έχει εντάξει.

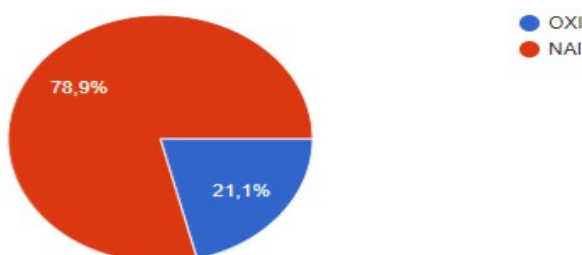
Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε μουσικά όργανα για τη συνοδεία τραγουδιών ή παιχνιδοτράγουδων στις συγκεντρώσεις;

(1: καθόλου/ 5:πάντα-σε κάθε συγκέντρωση)

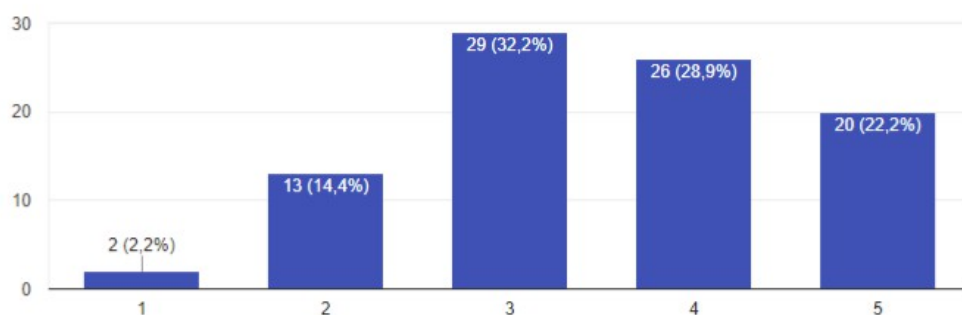
Δε χρησιμοποιούνται μουσικά όργανα για τη συνοδεία τραγουδιών ή παιχνιδοτράγουδων στις περισσότερες ομάδες (57,8%) και σπάνια χρησιμοποιούνται από το 28,9% των ομάδων. Μερικές φορές φαίνεται να χρησιμοποιεί μουσικά όργανα το 11,1% και σχεδόν σε κάθε συγκέντρωση μόνο το 2,2%.

Έχετε παρατηρήσει αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών μετά από ένα τραγούδι ή παιχνιδοτράγουδο;

Η πλειοψηφία των αρχηγών (78,9%) ανέφερε ότι έχει παρατηρήσει αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών μετά από ένα τραγούδι ή παιχνιδοτράγουδο, ενώ το 21,1% δεν έχει παρατηρήσει. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, οι αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών που παρατηρήθηκαν είναι αλλαγές στη χαρά, στην όρεξη, στη συγκέντρωση, στη ζωντάνια, στη χαλάρωση, στην εκτόνωση, στη συνεργασία, στον ενθουσιασμό, στην ηρεμία, στο κέφι και στο χαμόγελο.

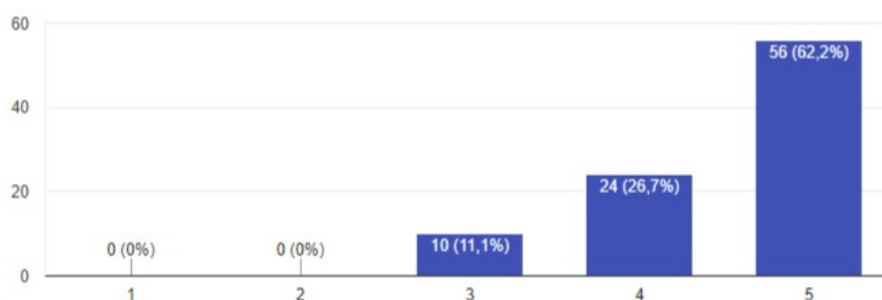
Ακολουθείτε με ακρίβεια τη μελωδία και τους στίχους στην εκτέλεση τραγουδιών και παιχνιδοτραγουδών;

(1: καθόλου/ 5:πάρα πολύ)

Το 32,2% των ερωτηθέντων ακολουθούν με ακρίβεια η μελωδία και οι στίχοι, το 28,9% θεωρεί πολύ και το 22,2% πάρα πολύ. Επιπλέον, το 14,4% πιστεύει πολύ λίγο και το μόλις το 2,2% καθόλου. Όπως ανέφεραν, οι λόγοι για τους οποίους το κάνουν αυτό είναι για να πετύχουν με ακρίβεια στη μελωδία και στους στίχοι είναι η ομοιομορφία και ο συντονισμός, ενώ όσοι δεν το πίστευαν, υποστήριζαν τον αυτοσχεδιασμό και την ελεύθερη έκφραση των παιδιών.

Θα θέλατε να εντάξετε νέα οδηγικά τραγούδια και παιχνιδοτραγούδα στο πρόγραμμα της ομάδας σας;

(1: καθόλου/ 5:πάρα πολύ)

Το 62,2% των αρχηγών εξέφρασαν την έντονη επιθυμία τους (πάρα πολύ) για την ένταξη νέων οδηγικών τραγουδιών και παιχνιδοτραγουδών και το 26,7 % θα ήθελαν πολύ. Υπάρχει και ένα ποσοστό 11,1% που θα ήθελαν λίγο. Αυτό δείχνει ότι υπάρχει πληθώρα οδηγικών τραγουδιών ώστε καλύπτονται .....

Ποια πιστεύετε είναι τα οφέλη που μπορεί να προσφέρει στην ομάδα σας ένα τραγούδι ή ένα παιχνιδοτραγούδο;

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των αρχηγών, τα οφέλη που αποκομίζουν τα παιδιά των ομάδων από τα τραγούδια και παιχνιδοτραγούδα έχουν εντοπιστεί ως εξής:

Δέσιμο ομάδας: ενδυνάμωση οδηγικού πνεύματος, σύσφιξη σχέσεων, κοινό ενδιαφέρον, ενότητα, συνεργασία, η ομάδα «γίνεται μια φωνή».

Έκφραση: λεκτική-κινητική-συναισθηματική έκφραση, έκθεση, εξωστρέφεια, δημιουργικότητα, ανάπτυξη προσωπικότητας.

Γνώσεις: μουσικές γνώσεις, οδηγικές γνώσεις, συνδυασμός ρυθμού-μελωδίας-στίχου-κίνησης, διαφορετικός τρόπος προσέγγισης της γνώσης, προσιτός σε όλους.

Παιχνίδι: ομαδικό παιχνίδι, διεύρυνση των επιλογών παιχνιδιών.

Συνεντεύξεις

Στην έρευνα καταγράφηκαν έξι ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες πάρθηκαν από ενήλικα μέλη του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού το Μάιο του 2018. Από αυτές τις συνεντεύξεις, οι πέντε ήταν ατομικές και η μία ήταν ομαδική συνέντευξη (ομάδα εστίασης) με δύο άτομα. Τα ονόματα των συνεντευξιαζόμενων έχουν αλλαχθεί, προκειμένου να διατηρηθεί η ανωνυμία τους. Υπήρχαν έξι γυναίκες και ένας άνδρας, από τους οποίους ο καθένας ανήκε σ' έναν από τους τέσσερις Κλάδους, τις Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία και την Ομάδα Συνεργασίας. Οι συνεντεύξεις έγιναν δύο διαζώσης, δύο μέσω skype και δύο τηλεφωνικώς και είχαν διάρκεια κατά μέσο όρο 30 λεπτά. Μόνο μία ηχογραφήθηκε και οι υπόλοιπες καταγράφηκαν γραπτώς, ώστε να δημιουργηθεί ένα χαλαρό περιβάλλον, ελευθερία έκφρασης και να υπάρχει μεγαλύτερη άνεση στις απαντήσεις, καθώς οι περισσότεροι φάνηκε να διατρέχουν άγχος για τις απαντήσεις τους. Οι ερωτήσεις ήταν ίδιες για όλους και επικεντρώνονταν στη χρήση των Οδηγικών τραγουδιών στις συγκεντρώσεις και στις κατασκηνώσεις, στις τραγουδιστικές προτιμήσεις στελεχών και παιδιών, στις αντιδράσεις των παιδιών, στο τραγούδι στην Ατομική Πρόοδο, στις δραστηριότητες με τραγούδια που πραγματοποιούνται στις ομάδες και στο ρεπερτόριο των ομάδων. Οι συμμετέχοντες έχουν αποτελέσει και αποτελούν για αρκετά χρόνια μέλη του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού, μάλιστα πέντε εκ των οποίων είναι εκπαιδευτές και κατασκηνωτές. Μόνο ένας έχει παρακολουθήσει τυπική μουσική εκπαίδευση.

Πριν ξεκινήσει μία από τις συνεντεύξεις, δύο συμμετέχοντες είχαν ήδη καταγράψει κάποιες σκέψεις αναφορικά με το τραγούδι οι οποίες παρουσιάζονται παρακάτω:

- Το τραγούδι είναι απόλυτα συνυφασμένο με την Οδηγική συγκέντρωση και την Οδηγική ζωή και δράση γενικά.
- Δεν νοείται Οδηγική δραστηριότητα χωρίς τραγούδι.
- Χωρίς τραγούδι δεν υπάρχει καρδιά, ψυχή.
- Το τραγούδι γεμίζει χαρά, κέφι, ενθουσιασμό και μας ενώνει σφιχτά.
- Δημιουργεί αναμνήσεις που μας συντροφεύουν μια ζωή.
- Είναι ένας κρίκος που συνδέει τα παιδιά με όσα έχουν βιώσει μέσα από τις δράσεις και τις αξίες μας.
- Είναι ο παλμός της καρδιάς, η ιστορία μας, η ζωή μας, ένα μονοπάτι που μας οδηγεί στην κορυφή.

(Σοφία & Ελίνα)

Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων, προέκυψαν τα παρακάτω συμπεράσματα. Αρχικά, το τραγούδι συμβάλει στη διάπλαση των Οδηγικών αξιών, οι οποίες γίνονται γνωστές στα παιδιά μέσω αυτού και κατ' επέκταση γίνονται τρόπος ζωής. Ταυτόχρονα, λειτουργεί ως χαρακτηριστικό όλων των κοινών δράσεων, ένας τρόπος για να εκφράσουν οι ομάδες ότι έλαβαν μέρος σε μία κοινή δράση. Στις εκδρομές και στις κατασκηνώσεις φαίνεται να τραγουδούν πιο συχνά, συγκριτικά με τις εβδομαδιαίες συγκεντρώσεις. Το τραγούδι αποτελεί διάυλο επικοινωνίας μεταξύ των παιδιών αλλά και των στελεχών με τα παιδιά. Τα στελέχη επιλέγουν τραγούδια που προτιμούν τα παιδιά, ενώ τα παιδιά αν θέλουν να προσελκύσουν τα στελέχη επιλέγουν τα αγαπημένα τραγούδια των στελεχών ή τραγουδούν για να τους προκαλέσουν. Τα παιδιά φαίνεται να δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση σε τραγούδια με κίνηση, με γρήγορο ρυθμό ή παιχνιδοτράγουδα, ενώ τα στελέχη προτιμούν πιο ήρεμους ρυθμούς, παλιών τραγουδιών που πλέον μπορεί να μη τραγουδάνε οι ομάδες, τα οποία επαναφέρουν αναμνήσεις και εικόνες, συνήθως από τις κατασκηνώσεις γιατί είναι μία έντονη εμπειρία. Αυτό που επισήμαναν όλοι, είναι ότι συγκριτικά με το παρελθόν οι ομάδες τραγουδούν λιγότερο τώρα και το τραγούδι τείνει να εκλείψει από τα προγράμματα των ομάδων. Επίσης, όπως ανέφεραν, χρειάζεται εκσυγχρονισμός του ρεπερτορίου, αλλά και μεγαλύτερη έμφαση στην εκπαίδευση στελεχών αναφορικά με το τραγούδι.

Συζήτηση και συμπεράσματα

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, τις συνεντεύξεις και τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, δίνεται έμφαση και σημασία στο Οδηγικό τραγούδι, διότι είναι ένα καθολικό και πολύπλευρο μέσο επίτευξης εκπαιδευτικών στόχων. Τα παιδιά και τα στελέχη του Οδηγισμού, φαίνεται να το εκτιμούν και να εκδηλώνουν μία θετική στάση απέναντι του. Ωστόσο, παρατηρείται ότι δεν αξιοποιείται από τα στελέχη στο μέγιστο των δυνατοτήτων του. Πιο συγκεκριμένα, αναδείχθηκε ότι δεν αφιερώνεται αρκετός χρόνος για το τραγούδι σε κάθε συγκέντρωση και μόνο κατά τη διάρκεια της κατασκήνωσης δίνεται η ευκαιρία για να κερδιθεί ο χαμένος χρόνος. Συγκριτικά με τα παλαιότερα χρόνια, οι ομάδες τραγουδούν πλέον όλο και λιγότερο, με αποτέλεσμα να χάνονται στο πέρασμα του χρόνου κάποια από τα τραγούδια ή να υπάρχει πλήθος τραγουδιών που ακόμη δεν έτυχε να διδαχθούν οι νεότερες γενιές. Έτσι, τα παιδιά των ομάδων χάνουν σταδιακά την επαφή τους με το Οδηγικό τραγούδι και κατ' επέκταση, χάνουν την ευκαιρία να βιώσουν ένα ξεχωριστό ομαδικό Οδηγικό γεγονός. Αυτό, πιθανότατα να οφείλεται τόσο στην εκπαίδευση των στελεχών αναφορικά με το τραγούδι, όσο και στην ελλειπή καταγραφή του ρεπερτορίου. Αναλυτικότερα, η εκπαίδευση των στελεχών στο τραγούδι θα ήταν προτιμότερο να γίνει πιο συστηματική, να εστιάζει στην επίγνωση της αξίας του τραγουδιού, να ενεργοποιεί κίνητρα για περαιτέρω ενασχόληση με το τραγούδι, αλλά και στην ώθηση των στελεχών να τραγουδούν πιο συχνά με τις ομάδες τους. Από την άλλη, για να επιτευχθεί αυτό, θεωρείται αναγκαία η συνολική καταγραφή των στίχων, της μελωδίας, των κινήσεων, ολόκληρου του ρεπερτορίου των Οδηγικών τραγουδιών και παιχνιδοτραγουδών, προκειμένου να είναι διαθέσιμα σε όλους και να μπορεί εύκολα κάθε ομάδα ανά πάσα στιγμή να έχει πρόσβαση σε αυτά. Επιπλέον, στην έρευνα καταγράφηκε ότι οι νεότερες ηλικιακές ομάδες τραγουδούν πιο συχνά, σε σχέση με τις μεγαλύτερες, ενώ οι μεγαλύτερες φαίνεται να δείχνουν προτίμηση στα παιχνιδοτραγούδα.

Παράλληλα, τα στελέχη εξέφρασαν την επιθυμία τους για εκσυγχρονισμό του ρεπερτορίου με ρυθμούς και μελωδίες που να ανταποκρίνονται στις σημερινές μουσικές προτιμήσεις των παιδιών, αλλά και ένταξη νέων παιχνιδοτραγουδών, τα οποία θα περιέχουν αρκετή κίνηση, διότι την επιζητούν τα παιδιά όλων των ηλικιών. Όσον αφορά το τραγούδι στην Ατομική Πρόοδο των παιδιών, ειδικότερα στον Κλάδο Αστεριών, θα μπορούσε να υπάρξουν επιπλέον δραστηριότητες, οι οποίες θα είναι πιο δημιουργικές και πιο βιωματικές, ώστε το τραγούδι να σταθεί ως αφορμή για έκφραση και αλληλεπίδραση, όχι μόνο για γνώση. Για παράδειγμα, λαμβάνοντας υπόψιν και τις υπόλοιπες μουσικοπαιδαγωγικές δραστηριότητες, δηλαδή την εκτέλεση μουσικών οργάνων, το ρυθμό και την κίνηση, τη μουσική ανάγνωση και γραφή, τον αυτοσχεδιασμό και τη μουσική ακρόαση, είναι εφικτό να δημιουργηθούν νέες δραστηριότητες που θα συνδυάζουν και το τραγούδι, θα είναι πιο ενδιαφέρουσες για τα παιδιά και θα προσφέρουν ουσιαστική επαφή με το τραγούδι. Επίσης, αναλογιζόμενος κανείς ότι η πλειοψηφία των στελεχών δεν έχει κάποια τυπική μουσική εκπαίδευση, αντιλαμβάνεται πως είναι αξιοθαύμαστη η διατήρηση, η διδασκαλία και η διάδοση του Οδηγικού ρεπερτορίου, σε ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο το οποίο παίρνει μορφή άτυπης μουσικής μάθησης. Σαφώς, τα Οδηγικά τραγούδια μπορούν ακόμη και να χρησιμοποιηθούν ως υλικό και από εκπαιδευτικούς μουσικής. Κλείνοντας, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το τραγούδι στο Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα προσφέρει σε όλα τα μέλη του Οδηγισμού, πέρα από την πρακτική ενασχόληση με τη μουσική, μία οδό επικοινωνίας, κοινωνικοποίησης, μάθησης, η οποία συμβάλει στην ανέλιξη τους σε προσωπικό και ομαδικό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

Βήματα στον κόσμο. (2018). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Βοήθημα Στελεχών Κλάδου Αστεριών. (2010). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Βοήθημα Κατασκηνωτή, Κλάδος Πουλιών. (2015). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Γενική Εκπαίδευση, Βασική Εκπαίδευση: Εκπαιδευτικές Δραστηριότητες Στελεχών. (2016). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Διονυσίου, Ζ. (2014). Ερευνώντας το παιδικό παραδοσιακό τραγούδι στην Κέρκυρα. *Πρακτικά 10ου Πανιονίου Συνεδρίου*. Κέρκυρα: Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών.

Διονυσίου, Ζ. (2015). Το τραγούδι στο σχολείο μέσα από το ψηφιακό μουσικό αποθετήριο Ευτέρπη. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 13, 9-26.

Εξάντας: Βοήθημα Στελεχών Κλάδου Μεγάλων Οδηγών. (2008). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Ετμεκτσόγλου, Ι. (2014). *Βασική ορολογία Ακουστικής Οικολογίας για παιδιά και ενήλικες: το ηχοτοπίο και οι σημασίες των ήχων του*. Κέρκυρα: Ελληνική Εταιρεία Ακουστικής Οικολογίας.

Η ζωή στο Σμήνος: Βοήθημα Στελεχών Κλάδου Πουλιών. (2012). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Καραδήμου-Λιάτσου, Π. (2003). *Η μουσικοπαιδαγωγική τον 20ό αιώνα: Οι σημαντικότερες απόψεις για την Προσχολική Ηλικία*. Αθήνα: Μ. Νικολαΐδης.

Κοκκίδου, Μ. (2014). *Η εμπύχωση στη διδασκαλία-μάθηση: Το σχολείο της χαράς και της καρδιάς*. Αθήνα: Fagottobooks.

Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής: Νέες προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Αθήνα: Fagottobooks.

Κορυφές: Μονοπάτια-Πτυχία Κλάδου Οδηγών. (2008). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Κουτσοπίδου, Θ. (2009). Μουσική δημιουργικότητα και μάθηση. Στο Ξ. Παπαπαναγιώτου (Επιμ.), *Ζητήματα Μουσικής Παιδαγωγικής*. Θεσσαλονίκη: Ελληνική Ένωση για την Μουσική Εκπαίδευση.

Michels, U. (1995). *Ατлас της Μουσικής: Ιστορικό μέρος, από το Μπαρόκ έως σήμερα*. Αθήνα: Φίλιππος Νάκας Μουσικός Οίκος.

Μακροπούλου, Ε., Βαρελάς, Δ. (2001). *Μουσική το πιο συναρπαστικό ταξίδι*. Αθήνα: Fagottobooks.

Μακροπούλου, Ε., Βαρελάς, Δ. (2005). *Τραγουδώντας λέξεις: από τη θεωρία στην...τάξη*. Αθήνα: Fagottobooks.

Οδηγός στην Ομάδα: Βοήθημα Στελεχών Κλάδου Οδηγών. (2015). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Οδηγός για: Τραγούδι, Ψυχαγωγία-Εργαλείο Στελεχών Κλάδου Οδηγών. (2016). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Οργανισμός Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού. (2007). Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού.

Προσανατολισμοί του Κλάδου Μεγάλων Οδηγών. (1998). Σώμα Ελληνίδων Οδηγών.

Σίμου, Ε. (2009). Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων στο τραγούδι στα παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Στο Ξ. Παπαπαναγιώτου (Επιμ.), *Ζητήματα Μουσικής Παιδαγωγικής*. Θεσσαλονίκη: Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση.

Σέργη, Α. (2003). *Δημιουργική μουσική αγωγή για τα παιδιά μας*. Αθήνα: Gutenberg.

Σχετικά με το ΣΕΟ. (χ.χ.). Ημερομηνία προσπέλασης 20 Μαρτίου 2018, από <http://seo.gr/displayITM1.asp?ITMID=9&LANG=GR>.

Τραγούδια Οδηγών, Μεγάλων Οδηγών. (1971). Σώμα Ελληνίδων Οδηγών.

Τι είναι τα σήματα Μορς. (χ.χ.). Ημερομηνία προσπέλασης 26 Αυγούστου 2018, από <http://www.seo.gr/LH2Uploads/ItemsContent/4317/4317>

Campbell, P.S., Scott-Cassner, C. (2006). *Music in Childhood: from Preschool through the elementary grades*. USA: Schirmer Cencage Learning.

Hallam, S. (2010). The power of music: It's impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28, 269-288.

Our history. (χ.χ.). Ημερομηνία προσπέλασης 20 Μαρτίου 2018, από <https://www.wagggs.org/en/about-us/our-history/>.

Welch, G., Himonides, E., Saunders, J. Papageorgi, I., Sarazin, M. (2014). Singing and social inclusion. *Frontiers in psychology*, 5:803. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00803>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οδηγικά Τραγούδια & Παιχνιδοτραγούδα

Η έρευνα αυτή διεξάγεται στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας «Σύγχρονες τάσεις στη Μουσική Παιδαγωγική», του τομέα Μουσικής Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας της Μουσικής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Σκοπός της πτυχιακής εργασίας είναι να διερευνήσει το ρόλο, τη σημασία και τα οφέλη του τραγουδιού και των παιχνιδοτραγούδων που χρησιμοποιούνται στο Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα.

Επόπτρια καθηγήτρια: Ζωή Διονυσίου, Επίκουρος Καθηγήτρια Μουσικής Παιδαγωγικής

Η συμβολή σας στην επιτυχή διεξαγωγή της έρευνας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται στους αρχηγούς των ομάδων των κλάδων του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού. Είναι ανώνυμο, εμπιστευτικό και τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν για ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Ο χρόνος που θα χρειαστεί για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι περίπου 7-10 λεπτά.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συμβολή και το χρόνο σας.

Με εκτίμηση,
Κλειώ Κωνσταντάκου

* **Απαιτείται**

1. Φύλο *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Άνδρας
☐ Γυναίκα

2. Σε ποιόν κλάδο ανήκετε; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Αστέρια
☐ Πουλιά
☐ Οδηγοί
☐ Μεγάλοι Οδηγοί
☐ Ειδικές Ομάδες

3. Σε ποιο Τοπικό Τμήμα ανήκετε; *

---

4. Πόσων ετών είστε; *

---

5. Πόσα χρόνια συμμετέχετε στον Οδηγισμό; *

---

6. Ποια είναι η Οδηγική σας πορεία; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Αστέρι
☐ Πουλί
☐ Οδηγός
☐ Μεγ. Οδηγός
☐ Στέλεχος

7. Έχετε ολοκληρώσει τη γενική σας εκπαίδευση; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ ΟΧΙ
☐ ΝΑΙ

8. Έχετε κάποια τυπική μουσική εκπαίδευση; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ ΟΧΙ
☐ ΝΑΙ

9. Εάν ΝΑΙ, τι είδους;

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Φοίτηση σε ωδείο
☐ Συμμετοχή σε φιλαρμονική
☐ Συμμετοχή σε χορωδία
☐ Παίζω κάποιο μουσικό όργανο ως αυτοδίδακτος
☐ Άλλο: _____

10. Πόσο συχνά τραγουδάτε με την ομάδα σας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάντα/σε κάθε συγκέντρωση

11. Πόσο συχνά παίζετε παιχνιδοτράγουδα με την ομάδα σας; **Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.*

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάντα/σε κάθε συγκέντρωση

12. Για ποιούς λόγους επιλέγετε να εντάξετε κάποιο τραγούδι ή παιχνιδοτράγουδο στο πρόγραμμα της συγκέντρωσης; *

---

13. Πόσα λεπτά από το πρόγραμμα της συγκέντρωσης αφιερώνετε σε τραγούδια ή παιχνιδοτράγουδα; **Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.*

- ☐ 0
- ☐ 0-5
- ☐ 5-10
- ☐ 10-15
- ☐ 15-20
- ☐ 20-30
- ☐ 30-60
- ☐ >60

14. Έχετε εντάξει στο πρόγραμμά σας άλλα τραγούδια ή παιχνιδοτράγουδα, εκτός από τα οδηγικά; **Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.*

- ☐ ΝΑΙ
- ☐ ΟΧΙ

15. Πόσα τραγούδια ή παιχνιδοτράγουδα κάνετε σε κάθε συγκέντρωση; **Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.*

- ☐ Κανένα
- ☐ 1-2
- ☐ 3-4
- ☐ 5-6
- ☐ Πάνω από 7

16. Πώς κρίνετε τη συμμετοχή των παιδιών στα τραγούδια και παιχνιδοτράγουδα; **Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.*

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

17. Έχετε δημιουργήσει καινούρια τραγούδια ή παιχνιδοτραγούδα με την ομάδα σας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ ΝΑΙ
☐ ΟΧΙ

18. Ποια είναι τα τρία αγαπημένα τραγούδια της ομάδας σας; *

---

19. Ποια είναι τα τρία αγαπημένα παιχνιδοτραγούδα της ομάδας σας; *

---

20. Έχετε εντάξει στο πρόγραμμα της ομάδας τραγούδια ή παιχνιδοτραγούδα από άλλες χώρες; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ ΝΑΙ
☐ ΟΧΙ

21. Εκτός από το τραγούδι και τα παιχνιδοτραγούδα, πραγματοποιείτε άλλες μουσικές δραστηριότητες στο πρόγραμμα της συγκέντρωσης; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ ΟΧΙ
☐ Μουσική ακρόαση
☐ Εκτέλεση μουσικών οργάνων
☐ Κατασκευή μουσικών οργάνων
☐ Μουσική σύνθεση
☐ Μουσικός αυτοσχεδιασμός
☐ Ρυθμός και κίνηση
☐ Μουσική ανάγνωση και γραφή
☐ Άλλο: _____

22. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε μουσικά όργανα για τη συνοδεία τραγουδιών ή παιχνιδοτραγουδιών στις συγκεντρώσεις; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάντα/σε κάθε συγκέντρωση

23. Έχετε παρατηρήσει αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών μετά από ένα τραγούδι ή παιχνιδοτραγούδο; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ ΟΧΙ
☐ ΝΑΙ

24. Εάν ΝΑΙ, ποιες αλλαγές έχετε παρατηρήσει;

---

25. Περιγράψτε σύντομα τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνετε στην ομάδα σας ένα τραγούδι ή παιχνιδοτράγουδο.

---

26. Ακολουθείτε με ακρίβεια τη μελωδία και τους στίχους στην εκτέλεση τραγουδιών και παιχνιδοτράγουδων; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

27. Γιατί;

---

28. Ποια πιστεύετε είναι τα οφέλη που μπορεί να προσφέρει στην ομάδα σας ένα τραγούδι ή ένα παιχνιδοτράγουδο; *

---

29. Θα θέλατε να εντάξετε νέα οδηγικά τραγούδια και παιχνιδοτράγουδα στο πρόγραμμα της ομάδας σας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

30. Πόσο σημαντικό θεωρείτε να εντάξετε κι άλλες μουσικές δραστηριότητες στο πρόγραμμα της ομάδας σας; **Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.*

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

31. Επιπλέον σχόλια/παρατηρήσεις

Με την υποστήριξη της

Google Forms

Παράρτημα II - Συνεντεύξεις

Ιφιγένεια

Οι Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία ιδρύθηκαν το 1950 πιλοτικά. Από τότε μέχρι και σήμερα λειτουργούν αδιάκοπα. Αποτέλεσαν ένα πρωτοποριακό πλαίσιο και σκοπό είχαν την αποιδρυματοποίηση των παιδιών με Ειδικές Ανάγκες, δηλαδή ένα «άνοιγμα» στην κοινωνία: «Βγάζουμε τα παιδιά έξω από το σπίτι για να ζήσουν το Οδηγικό Παιδαγωγικό Πρόγραμμα» Τα παιδιά που ανήκουν στις Ομάδες αυτές έχουν σωματικές, νοητικές και ψυχικές αναπηρίες. (...) Υπάρχουν Ομάδες σε Αθήνα, Καλαμάτα, Σάμο και Ηράκλειο σε ιδρύματα, δομές, σχολεία, δηλαδή, σε παιδιά που δεν είναι έγκλειστα. Τα στελέχη είναι 17 στην Αθήνα και 25 συνολικά. Τα παιδιά είναι νέοι και νέοι ηλικίας 14-35 ετών, τα οποία 125 βρίσκονται στην Αθήνα και συνολικά είναι 150. (...)

Στις Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία ακολουθείται το τυπικό Οδηγικό πρόγραμμα (δηλ. η δομή της συγκέντρωσης, κατασκήνωση), αλλά η αυτοδιοίκηση εφαρμόζεται σε τέτοιο βαθμό, ανάλογα με τις ικανότητες και δυνατότητες των μελών. Φωλιές και ενωμοτίες δεν υπάρχουν. Επίσης, η Ατομική Πρόοδος δεν έχει καθιερωθεί.

Όταν τραγουδάει η ομάδα, τα παιδιά κάνουν επαναλαμβανόμενες κινήσεις για να δείξουν τη χαρά τους ή χτυπάνε παλαμάκια. Κάποιοι, πάνω στον ενθουσιασμό τους, τραγουδούν πιο γρήγορα τους στίχους και η Ιφιγένεια προσπαθεί να τα επαναφέρει με κινήσεις ή νοήματα. Τα παιδιά των Ομάδων αυτών τραγουδούν ότι και οι υπόλοιπες ομάδες, αλλά χρειάζονται περισσότερες επαναλήψεις και οδηγίες. Στο τραγούδι της Υπόσχεσης φαίνεται να τους δυσκολεύει η μελωδία και για αυτό κρατάνε ισοκράτη, ενώ τραγουδάνε τα στελέχη.

Αγαπημένη τους δραστηριότητα είναι ο «μαέστρος», όπου με τις κινήσεις του χεριού υποδυκνύει το στέλεχος ή το παιδί ποια ομάδα θα τραγουδήσει ή θα παίξει με τα μουσικά όργανα. Τα μουσικά όργανα είναι αυτοσχέδια και τα φτιάχνουν τα ίδια τα παιδιά σε εργαστήρια που πραγματοποιούν με την ομάδα για κατασκευή μουσικών οργάνων όπως ξυλόφωνα από καλάμια, μαράκες, rain sticks κ.ά. Κατά τη διάρκεια αυτών των εργαστηρίων, δίνεται μεγάλη προσοχή για να μην υπάρξουν τραυματισμοί. Επίσης, στα πιο ικανά παιδιά δίνονται και αρμοδιότητες για να συντονίσουν τους υπόλοιπους. Άλλη αγαπημένη δραστηριότητα είναι τα «Μουσικά αγαλματάκια» και οι «Μουσικές καρέκλες».

Αγαπημένα τραγούδια είναι το «Οδηγάκι», ο «Χαλβάς» όταν πεινάνε, «Πέντε πέντε δέκα», και στα «Ξάρτια». Το τελευταίο αρέσει πολύ στην Ιφιγένεια και το χρησιμοποιούν ως διάυλο επικοινωνίας μαζί της. Ωστόσο, όταν θέλουν να την «πειράξουν» τραγουδούν «Η Αρχηγός». Επιπλέον, προτιμάνε και το «Στην Ακρογιαλιά» και γίνεται προσπάθεια κάθε φορά για συγχρονισμό και ευρυθμία, καθώς δεν μπορούν όλα τα παιδιά να συμβαδίσουν στο ρυθμό. Τραγουδάνε αργά και συλλαβιστά.

«Υπήρχαν παιδιά που δε μιλούσαν στην ομάδα και μετά, μέσω του τραγουδιού, άρχισαν να μιλούν.»

Η Ιφιγένεια, επειδή είναι μουσικός δε φοβάται να πειραματιστεί μουσικά.

Στις Ομάδες Οδηγών με Αναπηρία δε δημιουργούν καινούρια τραγούδια.

Σοφία και Ελίνα

Πριν ξεκινήσει η συνέντευξη, η Ελίνα είχε γραμμένες ήδη κάποιες σκέψεις για το τραγούδι:

- Το τραγούδι είναι απόλυτα συνυφασμένο με την Οδηγική συγκέντρωση και την Οδηγική ζωή και δράση γενικά.
- Δεν νοείται Οδηγική δραστηριότητα χωρίς τραγούδι.
- Χωρίς τραγούδι δεν υπάρχει καρδιά, ψυχή.
- Το τραγούδι γεμίζει χαρά, κέφι, ενθουσιασμό και μας ενώνει σφιχτά.
- Δημιουργεί αναμνήσεις που μας συντροφεύουν μια ζωή.

- Είναι ένας κρίκος που συνδέει τα παιδιά με όσα έχουν βιώσει μέσα από τις δράσεις και τις αξίες μας.
- Είναι ο παλμός της καρδιάς, η ιστορία μας, η ζωή μας, ένα μονοπάτι που μας οδηγεί στην κορυφή.

Ε: Τώρα στις συναντήσεις μας μπορεί να πούμε κάποιο τραγούδι, αλλά στις εκδρομές μας τραγουδάμε πάντα.

Η Ελίνα τραγουδάει «Ένα είν' τ' αηδόνι κι αυτό το Μάη λαλεί...»

(διαφορά στη δική της εκτέλεση με αυτή που τραγουδάνε σήμερα οι ομάδες)

Κ: Ήσασταν παιδί σε Ομάδα ή ξεκινήσατε τον Οδηγισμό στην Ομάδα Συνεργασίας;

Ε: Ξεκίνησα ως Πουλί, Οδηγός, Ναυτοδηγός, έγινα στέλεχος, Βοηθός, 19 χρονών και ξαναγύρισα το 1986.

Σ: Ξαναγύρισες γρήγορα, ενώ εγώ έφυγα και δεν ξαναγύρισα, πήγα στο Τοπικό (Συμβούλιο) μετά απευθείας.

Ε: Όχι δεν ξαναγύρισα γρήγορα γιατί το '86 ήμουν 35 χρονών.

Κ: Εσύ, Σοφία;

Σ: Κι εγώ Πουλί, Οδηγός, Ναυτοδηγός, Στέλεχος στους Οδηγούς. Έφυγα και τελείωσε εκεί. Μετά, πήγα Τοπικό.

Ε: Και μετά γύρισα ως Στέλεχος το '86, Αρχηγός σε μία Ομάδα, μετά έγινα Έφορος, μετά ήμουν στο Τοπικό για δύο-τρία χρόνια και μετά από μία παύση ήρθα στην Ομάδα (Συνεργασίας).

Κ: Επομένως, έχετε ζήσει «Ζωή στην Ομάδα»...

Ε, Σ: Βέβαια!

Κ: Τότε τραγουδάγατε;

Ε: Τότε τραγουδάγαμε σε κάθε συγκέντρωση, δηλαδή, και από παιδί που ήμουν τραγουδάγαμε σε κάθε συγκέντρωση.

Σ: Είχαμε τη σκέψη, με το που πηγαίναμε...

Ε,Σ:Ναι, μία σκέψη και στο πρόγραμμα μέσα είχαμε κι ένα τραγούδι.

Κ: Ένα μόνο;

Ε: Σε κάθε συγκέντρωση ένα.

Σ: Όσα καλούσε το θέμα που δουλεύαμε

Κ: Οδηγικό;

Ε: Οδηγικό ναι.

Σ: Βέβαια.

Κ: Στις εκδρομές;

Ε: Στις εκδρομές, ναι, πάντα τραγουδούσαμε τα κατάλληλα τραγούδια, τα χωρίζαμε και σε...κι αν βλέπαμε ότι ένα τραγούδι δεν το τραγουδούσαν τα παιδιά, ήταν κουραμσένα, δεν είχαν όρεξη το σταματούσαμε. Το λέγαμε το τραγούδι αλλά δε συνεχίζαμε με άλλα.

(...)

Κ: Γιατί τραγουδάγατε στις ομάδες;

Ε: Γιατί το τραγούδι δίνει ζωή.

Σ: Ευχαρίστηση.

Ε: Είναι χαρά.

Σ: Και μας ένωνε κι όλας

(...)

Σ: Μας ανέβαζε, μας ένωνε, εγελούσαμε την ώρα που τραγουδούσαμε, πείραζε η μία την άλλη, γινότανε ένας χαβαλές.

Ε: Ήτανε μία χαρά, και το θέλανε και τα παιδιά, τους άρεσε.

Κ: Τα παιδιά πώς τα βλέπατε όταν τραγουδούσανε;

Σ: Τους αρέσανε, ήτανε μερικά που δεν μπορούσανε να τα βγάλουνε, να βγάλουνε τη φωνή δηλαδή (γέλιο), όπως δεν μπορούσαμε κι εμείς, τα λέγανε λίγο... μας λέγανε «μην το ξαναπούμε αυτό γιατί δεν μπορούμε», εμείς το ξαναλέγαμε όμως άλλη φορά (γέλιο).

Κ: Αν κάποιος δεν ήξερε τη μελωδία ή τους στίχους;

Ε: Τους τη μαθαίναμε.

Σ: Το μάθαινε.

Ε: Πρώτα μαθαίναμε το τραγούδι εμείς.

Σ: Έτσι

Κ: Πώς το μαθαίνατε;

Ε: Από τους παλιότερους, όπως το 'χαμε μάθει από παλιά.

Σ: Όταν ήμασταν εμείς στην ομάδα.

Ε: Και όποια μπορούσε να το πει καλύτερα, χωρίς πολλά φάλτσα, το μάθαινε στα παιδιά. Πάντα τους λέγαμε τραγούδια που τα ξέραμε καλά, να μην κοιτάζουμε το χαρτί.

(...)

Ε: Όταν τους μαθαίναμε ένα τραγούδι δεν υπήρχε χαρτί (για τα Στελέχη), μόνο που τους το λέγαμε και γράφανε τα παιδιά τα λόγια. Τα παιδιά το γράφανε για να το μάθουνε. Αλλά εμείς δεν πηγαίναμε με το χαρτί. Κασετόφωνα τότε δεν υπήρχανε (...)

Κ: Στις κατασκηνώσεις βγάζατε καινούρια τραγούδια;

Ε: Βγάζαμε, αλλά βγάζανε και τα παιδιά, αυτά δεν τα έχω όμως.

Σ: Με συμβάντα της κατασκήνωσης.

Ε: Σατιρικά

Κ: Τι σατιρίζανε;

Ε: Γελούσανε με καταστάσεις διάφορες, μπορεί να ήτανε ένα στιχάκι, όχι ολόκληρο τραγούδι.

Σ: Αυτά ήτανε της στιγμής, δεν ήτανε κάτι που το κρατούσαμε και το μαθαίναμε.

Ε: Μπορεί να λέγανε όλο με μίας τα παιδιά ένα τραγούδι π.χ. για τη Σοφία που ήταν υπεύθυνη στη κουζίνα και μπορεί να έκανε κάτι που τους φαινότανε αστείο.

Κ: Υπήρχαν όργανα για να συνοδεύετε τα τραγούδια;

Ε: Όχι, δεν είχαμε τέτοια. Καμία κατσαρόλα βαρούσαμε, κανένα πιρούνι, τέτοια.

Κ: Κραυγές είχατε;

Ε: Κραυγές είχαμε. (...) Τις λέγαμε για να επιδοκιμάσουμε μία προσπάθεια κάποιου παιδιού, μιας ενωμοτίας. Και τις λέγανε και τα παιδιά σ' εμάς.

Σ: Εμαθαίναμε τραγούδια κι από άλλα μέρη. Θυμάμαι τη μουσική αλλά ξεχνάω τα λόγια. (...)

Ε: Σε μουσική τραγουδιών αλλάζανε λόγια. Δηλαδή, στη μελωδία γνωστού τραγουδιού, μη οδηγικού, βάζανε λόγια.

(...)

Κ: Τραγούδια από το εξωτερικό είχατε;

Ε: Το μόνο που έχουμε είναι αυτό το «Κουμπαγιά», που αυτό δεν το λέγαμε όταν ήμουν παιδί.

Η Ε. ξεκίνησε να τραγουδά ένα τραγούδι με ξένο στίχο.

(...)

Κ: Στην Ατομική Πρόοδο υπήρχαν δραστηριότητες με τραγούδι;

Ε: Υπήρχαν, αλλά δεν τις θυμάμαι.

Κ: Στην Εκπαίδευση Στελεχών γινόταν εκπαίδευση πάνω στο τραγούδι;

Ε: Όχι.

Σ: Όχι, εγώ δεν το θυμάμαι καθόλου.

Ε: Απλώς τραγούδια μας λέγανε.

(...)

Κ: Αγαπημένο τραγούδι;

Ε: Εκείνο που λέγαμε σε εκδρομές «τα Ελάτια», όταν ήμουν Οδηγός (δηλ. παιδί στον Κλάδο Οδηγών). Όπου και να πηγαίναμε, γιατί τότε επηγαίναμε στην παρέλαση, σε λιτανείες...

Σ: Και τραγουδούσαμε στο δρόμο καθώς πηγαίναμε.

Ε: Μαζευόμασταν στην εστία κι από εκεί έφευγε όλο το σώμα και κατεβαίναμε τραγουδώντας...

Άρχισαν και οι δύο μαζί να τραγουδούν «Κι ανεβαίνοντας ψηλά»

(...)

Ε: Και τραγούδια πυράς είχαμε. Στην πυρά τραγουδούσαμε πάντα και τραγουδούσαμε χωρίς να το 'χουμε προγραμματίσει, χωρίς να δίνουμε σύνθημα. Εκεί που ήμασταν άρχιζε μία και μετά συνεχίζανε όλα τα παιδιά. Τραγουδούσαμε μελωδικά και ήρεμα τραγούδια.

(...)

Σ: Οι περισσότερες εικόνες (αναμνήσεις) με τραγούδια είναι από την πυρά, τουλάχιστον για εμένα.

Ε: Ναι, στην πυρά, όταν τραγουδούσαμε «Μήπως πρέπει να φύγουμε»

(...)

Σ: Στην κατασκήνωση τραγουδάγαμε την προσευχή το πρωί και το βράδυ για καληνύχτα. Το πρωί τραγουδάγαμε το «Ηλιος βγαίνει ξανά».

Ε: Το βράδυ λέγαμε γενικά τραγούδια, όχι μόνο ένα.

Ε: Το μεσημέρι τραγουδούσαμε πριν το φαί «Για το φαί, για τη χαρά» και μετά «Στο τραπέζι μας καθήστε»

(...)

Ε: Τα τραγούδια αυτά εκτός τη χαρά, ενώνουνε, σου δημιουργούνε αναμνήσεις να σαν τώρα.

(...) Νομίζω ότι πολλά τραγούδια τα τραγουδάτε και τώρα.

Σ: Στα λόγια μπορεί να μην υπάρχουν διαφορές, αλλά στη μουσική μπορεί να υπάρχουν, στον τόνο κάποιες διαφορές. (...)

Ε: Δεν είχαμε τίποτα ιδιαίτερα παιχνιδοτραγούδα, μόνο όσα κάναμε με κάποια σχέδια (κινήσεις) όπως όταν τραγουδάγαμε το «Γιαννάκη».

(...) τραγουδάνε τη «Φρεγάτα», τραγούδι συγκεντρώσεων και εκδρομών.

Τάκης

«Δίνεται μεγάλη σημασία στην παιδαγωγική-βιωματική σημασία του τραγουδιού, γιατί ένα από τα κύρια οφέλη που προσφέρει είναι το δέσιμο της ομάδας. Κάθε δράση της ομάδας είναι ευκαιρία για να τραγουδήσουμε όλοι μαζί και αφορμή για τη δημιουργία νέων τραγουδιών. Πριν από λίγες μέρες τα παιδιά δημιούργησαν το τραγούδι για την Πανελλήνια συνάντηση του Κλάδου. Χρησιμοποίησαν γνωστή μελωδία, γιατί ήταν μικρό το χρονικό διάστημα της προετοιμασίας, αλλά πλέον αυτό το τραγούδι έχει γίνει σήμα κατατεθέν της δράσης, έτσι δηλώνουν «Ημουν κι εγώ εκεί». Ακόμη και σε περιπτώσεις που κάποιοι δε γνωρίζομαστε μεταξύ μας, ένα τραγούδι μας φέρνει όλους πιο κοντά. Παράλληλα, λειτουργεί και ως μέσο για τη διάπλωση των Οδηγικών αξιών. Επίσης, είναι όμορφο που παρατηρούνται σε κάποια τραγούδια διαφορές με το πέρασμα του χρόνου ή ανά διαφορετικούς τόπους.

Τραγουδάμε τουλάχιστον ένα τραγούδι σε κάθε συγκέντρωση, συνήθως πριν το Συμβούλιο Ομάδας. Πιο πολύ τραγουδάμε στις εκδρομές. Στην ηλικία αυτή τα παιδιά προτιμούν περισσότερο τα παιχνιδοτραγούδα. Έχει μεγάλη αξία το να παίζουμε και να τραγουδάμε. Μας δίνει χαρά το να τραγουδάμε, νιώθουμε ότι ανήκουμε σε κάτι μοναδικό, τα τραγούδια μας είναι η ταυτότητά μας. Επίσης, είναι όμορφο που παρατηρούνται σε κάποια τραγούδια διαφορές με το πέρασμα του χρόνου ή ανά διαφορετικούς τόπους.

Το τραγούδι προάγει την έννοια του πολιτισμού και της τέχνης, την εκτίμηση της αισθητικής, του κάλλους.»

Κατερίνα

«Το τραγούδι είναι υποχρεωτικό σε κάθε συγκέντρωση, πριν το Συμβούλιο Ομάδας σίγουρα, αλλά και σε κάθε σημείο της συγκέντρωσης. Όλοι μαζί τραγουδάμε, μοιραζόμαστε την ίδια ενέργεια. Δε λέμε «Κάνουμε ησυχία», η ησυχία θα έρθει μέσω του τραγουδιού γιατί ένα τραγούδι μπορεί να μας φέρει ότι ζητάμε σε κάθε στιγμή. Οι ομάδες που δεν τραγουδάνε είναι λιγότερο ενωμένες από αυτές που τραγουδάνε. Μας φέρνει κοντά οποιοδήποτε τραγούδι, είναι μια μέθοδος αποσυμφόρησης.

Πρέπει να εκσυγχρονιστούν τα τραγούδια γιατί οι ρυθμοί είναι παλιακοί. Υπάρχει σκέψη να διασκευαστούν κάποια, χρειάζονται ρυθμοί της εποχής.

Χωρίς να γίνεται επιτακτικά, θα πρέπει να τραγουδάμε συχνότερα και τα τραγούδια να ακούγονται

όσο το δυνατό πιο αξιοπρεπή, χωρίς να παραποιούμε τα λόγια, όσο μπορούμε καλύτερα. Εκπαίδευση υπάρχει πάνω στο τραγούδι, αλλά χρειάζεται και προσωπική προσπάθεια από τον καθένα για να ψάξει να βρει τραγούδια για την ομάδα του. Χρειάζεται να δοθεί κάποια ώθηση στους αρχηγούς για να ασχοληθούν επί του θέματος.

Η κατασκήνωση κάθε φορά γίνεται αφορμή για νέα τραγούδια. Επίσης στην κατασκήνωση τραγουδάμε σε κάθε ευκαιρία, καθόλη τη διάρκεια της ημέρας. Στο Συμβούλιο Ομάδας, το απόγευμα πριν το πρόγραμμα, το πρωί και το βράδυ στην καλημέρα και την καληνύχτα. Πολλές φορές για ψυχαγωγία το βράδυ έχουμε διαγωνισμό τραγουδιού. Υπάρχει και ντοσιέ που είναι μέσα γραμμένα τραγούδια.

Οι κραυγές είναι πολύ έντονες, τις χρησιμοποιούμε πολύ. Τα παιδιά τις δημιουργούν.»

Ισμήνη

«Τραγουδάμε σε κάθε συγκέντρωση, γιατί ενώνει την ομάδα, το θέλουν τα παιδιά και αρέσει και στα στελέχη, επειδή τους βγάζει εκτός καθημερινότητας, του φέρνει πίσω στην παιδική τους ηλικία. Οι ομάδες τραγουδούν όσο το χρειάζονται. Υπάρχουν άλλες που το θέλουν πολύ και άλλες όχι τόσο. Όσο θέλουν τα παιδιά.

Είναι ένα εργαλείο με το οποίο μπορείς να καταφέρεις πολλά. Εναλλαγή προγραμματικών, συσχέτιση με το θέμα της Κεντρική Ιδέας...αλλά και πράγματα που θα έλεγες σε δέκα λεπτά, τα λες με ένα τραγούδι αντί αυτού.

Δεν είναι αρκετή η εκπαίδευση που γίνεται πάνω στο τραγούδι, δε μαθαίνουμε καινούρια τραγούδια, έχουν χαθεί αρκετά και συνεχώς χάνονται κι άλλα. (...)

Στην κατασκήνωση το τραγούδι είναι ακόμη πιο σημαντικό από τη συγκέντρωση. Είναι το κοινό χαρακτηριστικό από την πρώτη κι όλες μέρα. Όταν υπάρχουν πολλές ομάδες, τραγουδάμε για να εξοικειωθούμε μεταξύ μας, αλλά και με το χώρο. Τα τραγούδια της κατασκήνωσης σου ξυπνάνε μνήμες από την παιδική σου ηλικία.»

Μαγδαληνή

«Το τραγούδι χρησιμοποιείται ως παιδαγωγικό εργαλείο γιατί είναι ένας εύκολος τρόπος προσέγγισης των παιδιών. Είναι ένα μέσο μάθησης και όχι απλά ψυχαγωγίας, ιδιαίτερα στις μικρές ηλικίες. Για παράδειγμα, η υπόσχεση και το οδηγικό της πλαίσιο παρουσιάζονται με τραγούδι, γιατί μ' αυτό τον τρόπο τη θυμούνται πιο εύκολα, καθώς η αποστήθιση είναι δύσκολη.

Μέσα από το τραγούδι, έρχονται σε επαφή με το ρυθμό, τη μελωδία, την κίνηση. Επίσης, μαθαίνουν να συνεργάζονται, να ακούν, να ακολουθούν κανόνες. Το περνάω καλά, μέσω του τραγουδιού, δε θα 'πρεπε να είναι στόχος, αλλά το αποτέλεσμα. Επιπρόσθετα, το τραγούδι είναι ένας προσιτός για όλους τρόπος μετάδοσης της γνώσης. Παράλληλα, επειδή τα παιδιά ανά είκοσι λεπτά έχουν ανάγκη να κινηθούν, ένα παιχνιδιότραγουδο φέρνει μία εναλλαγή στο κλίμα του προγράμματος της συγκέντρωσης κι έτσι, συνεχίζεται η διαδικασία της μάθησης με ευχάριστο τρόπο, φτάνοντας εύκολα στο επιθυμητό μαθησιακό αποτέλεσμα. Πρέπει να είναι βασικό κομμάτι του προγράμματος, γιατί ο ρυθμός και η κίνηση είναι απαραίτητα σ' αυτές τις ηλικίες.

Δεν τραγουδάμε όσο θα έπρεπε. Κι όσο μεγαλώνουν οι ηλικίες, τόσο μειώνεται και το τραγούδι.

Τα παιδιά έχουν ανάγκη το γρήγορο και έντονο ρυθμό, τους είναι πιο οικείος. Ακούνε όλα τα παιδιά το «Ξημερώματα» και «Despacito», τα οποία τα ξέρουν απ' έξω. Τα δικά μας τραγούδια (Οδηγικά) δεν ανταποκρίνονται πλήρως στις ανάγκες-προτιμήσεις των παιδιών, γιατί έχουν αλλάξει τα ακούσματά τους συγκριτικά με την εποχή που δημιουργήθηκαν τα Οδηγικά. Θα πρέπει να μπει περισσότερος ρυθμός στα τραγούδια τα δικά μας, γιατί, σε σχέση με τα ακούσματά τους, είναι πιο υποτονικά.

Στην κατασκήνωση υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για τραγούδι. Τραγουδάμε περισσότερο, σε σχέση με τη συγκέντρωση. Χρησιμοποιείται σε μεγαλύτερη εμβέλεια, χώρο, ένταση, επειδή υπάρχει

περισσότερος χρόνος και εκεί καλύπτονται αυτά που χάσαμε στις συγκεντρώσεις.

Ίσως χρειάζεται να δώσουμε κατά τη διάρκεια των εκπαιδεύσεων των στελεχών περισσότερο χώρο και έμφαση στο τραγούδι.»